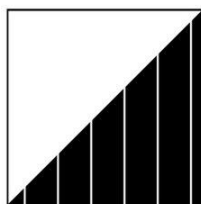
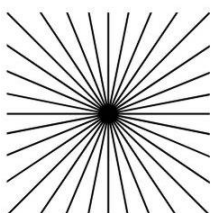
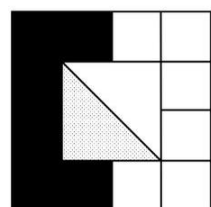
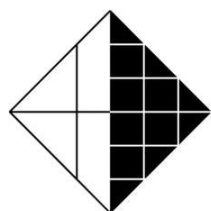
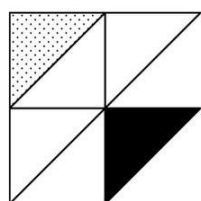
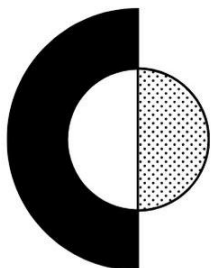

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С.МАКАРЕНКА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**“ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ:
ВИКЛИКИ І СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ”**

Суми, 2024

УДК 371.214.46+373.5.016

Рекомендовано Вченою радою СумДПУ імені А.С.Макаренка
(протокол № 3 від 28 жовтня 2024 р.)

«Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації»: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, Суми, 15 травня 2024 р. / За заг. ред. М.М. Ячменик. – Суми: СумДПУ, 2024. 92 с.

Упорядники:

Горболіс Л.М. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Герман В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Громова Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Кириленко Н.І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Ячменик М.М. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури, керівник лабораторії інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

У збірнику матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції “Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації” висвітлено результати наукових та прикладних досліджень з актуальних питань інтеграції компонентів медіаосвіти в освітній процес закладів освіти України та формування інфомедійної грамотності здобувачів освіти всіх рівнів. У збірнику розкрито особливості реалізації інноваційних освітніх проєктів із медіаграмотності; цифровізації освітнього процесу; розвитку штучного інтелекту та ін.

Відповідальність за зміст та авторський стиль публікацій, розміщених у збірнику, несуть автори.

©Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С. Макаренка,
2024

ЗМІСТ

Іванова Т.В. СУЧАСНИЙ СТАН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА У ПРОЦЕСІ ДЕКОДУВАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	4
Герман В.В. ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ У КУРСІ «КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА СТИЛІСТИКА»	13
Громова Н.В. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ (НА ПРИКЛАДІ НЕЙРОМЕРЕЖ IDEOGRAM ТА BING).....	20
Староста В.І. ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З СІМ'ЯМИ ДІТЕЙ ЯК УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	25
Скриннік Н.В. ЯКІ ЗМІНИ ОЧІКУЮТЬ УКРАЇНСЬКІ ПОКОЛІННЯ АЛЬФА ТА БЕТА: ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНІ ЧИ ТРАНСГУМАНІСТИЧНІ? АГІ В ПЕДАГОГІЦІ.....	30
Подліняєва О.О. ОСНОВНІ ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ДЛЯ ЦИФРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	35
Горболіс Л.М. РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	43
Кучерук О.А., Шурхно Н.Ф. ЗВ'ЯЗОК ЧИТАННЯ І ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ОСВІТИ.....	46
Лукіяничук І.В. ФАКТЧЕКІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕДІАОСВІЧЕНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	54
Резніченко З.В. ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	59
Пугач А.В. ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕСУРС ФАКТЧЕКІНГУ В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТАРШОКЛАСНИКІВ	64
Надольська Ю.А., Коноваленко Т.В., Єпіфанцева Л.А. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «KINO».....	70
Філончук З.В. ЯК ПОЄДНАТИ МЕДІАОСВІТУ З УРОКАМИ ГЕОГРАФІЇ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	75
Іващенко Н.В. ХІМІЯ БЕЗ ФЕЙКІВ: ЯК ВЧИТИ КРИТИЧНО ОЦІНЮВАТИ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ХІМІЮ З МЕДІА.....	80
Бариш К.О. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗЗСО.....	85
Ячменик М.М. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА УРОКАХ У ЗЗСО: ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ.....	90

Іванова Т.В.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій,
Маріупольський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА У ПРОЦЕСІ ДЕКОДУВАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

За останні роки вміння аналітично та критично мислити зайняло першу позицію в рейтингу Top skills of 2025 року, складеного Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum, 2020) і почало розглядатися як запорука цивілізаційного поступу людства, відтак розвиток критичного мислення сьогодні є аксіомою освітнього процесу.

Уважаємо, що критичне мислення сучасного студентства можна розглядати як здатність студентів аналізувати і оцінювати інформацію та аргументи з різних джерел критично і об'єктивно, а також формулювати власні обґрунтовані судження.

Сьогодні, у сучасному світі, де інформаційний простір перевантажений різноманітною інформацією, новинами та повідомленнями, критичне мислення набуває особливої важливості.

Це ключ до протистояння пропаганді та дезінформації, особливо зараз під час війни, яку веде Україна проти росії. Воєнні конфлікти часто супроводжуються інформаційними війнами, де факти переплітаються з фейками, а реальність замінюється маніпуляціями та впливом. У таких умовах критичне мислення молоді стає не просто актуальною навичкою, але й важливим елементом боротьби на інформаційному фронті заради нашої спільної перемоги та збереження нашої держави.

Зауважимо, що до війни українські науковці приділяли чимало уваги формуванню критичного мислення. Так, дуже цікавим є курс «Критичне

мислення для освітян», авторами якого є С. Терно та Н. Степанова. Курс розташований на онлайн-платформі «Prometheus» [9], викликає інтерес також навчальний курс «Вступ до критичного мислення» О. Карачинського на дистанційній платформі освітньої ініціативи «БУМ» [10]. Дуже багато практичних порад можна знайти у посібнику «Основи критичного мислення», авторами якого є (О. Пометун, І. Сущенко). Цей навчальний курс розташований на «Освітній платформі з розвитку критичного мислення» [11].

Зарубіжні та вітчизняні вчені також підкреслюють, що у контексті вищої освіти критичне мислення студентів є важливим також для того, щоб ефективно працювати з академічними текстами, використовуючи ці навички для підготовки наукових робіт, проектів та презентацій. Це стає актуальним у сучасному інформаційному суспільстві, де здатність критично аналізувати інформацію, отриману з інтернету, соціальних мереж, та інших джерел, є ключовою для академічного та професійного успіху майбутніх фахівців.

Отже, спробуємо означити основні навички сучасного критичного мислення:

- Це розпізнання основної мети комунікації з медіатекстом. Розуміння того, які аргументи та докази наводить автор і з якою метою він це робить? Кому це вигідно?
- Це вміння аналізувати аргументи, визначити їх логічну структуру та побудову, а також докази на яких вони будуються.
- Це також вміння виявляти логічні помилки в медіатекстах або упередження авторів.
- Критичне мислення це також вміння визначити надійність та достовірність джерела інформації. Усвідомлення інформаційних жанрів та їх специфіки у поданні інформації. Дуже доречним тут є вислів Альберта Ейнштейна про те, що «критичне мислення – це здатність розглядати проблеми з різних точок зору».

• вважаємо, що важливою ознакою критичного мислення є також рефлексія, яка передбачає оцінку власних переконань і суджень, розуміння впливу особистих упереджень на процес мислення.

Звичайно, у сучасному інформаційному світі студент має вміти аргументовано висловлювати свої думки, вміти пояснювати та переконувати, враховуючі інші погляди, бо, як стверджував Карл Поппер: «Критичне мислення це не тільки здатність аналізувати інформацію, але й здатність відстоювати свої думки і висновки перед критикою».

З огляду на вищесказане, в одному із ЗВО авторкою був проведений експеримент, який складався з декількох етапів.

Етап 1. Студентам віком 18-21 рік (фах не історики) ми попросили пригадати важливі історичні події світу ХХ-ХХІ століття з 1950 рр. – по теперішній час.

Відповіді учасників були наступними:

1. Оголошення незалежності України.

Питання експериментатора: “Чому саме у той час трапилася ця подія?”.

Відповідь: “Тому, що радянська влада ослабла на той період”.

2. Від’єднання українського патріархату від російського.

Питання експериментатора: “Чому в саме той момент трапилася ця подія?”.

Відповіді:

• “Не знаю, може уже ми вже йшли до незалежності якоїсь потроху”.

• “Якщо вже незалежність, то потрібно бути свій церкві, оскільки церква це спосіб керування людьми”.

3. Рух дисидентів-шістдесятників.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповіді: “Тому, що у людей вже була потреба в цьому, тому що... а коли тоді, як не тоді?”.

4. Смерть Кенеді.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповідь:

- “Тому, що прийшов його час. Він вже був старий”.

5. Чорнобиль.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь:

- “Радіація розійшлася по всій Європі”.
- “Чорнобильська трагедія наблизила розпад СРСР”.

Експериментатор: “Яким чином?” .

Відповідь:

- “Не знаю”.

6. Розвал СРСР.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповідь:

- “Україна вже давно прагнула до незалежності”.

7. Касетний скандал.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь: “Касетний скандал привів до Революції гідності”.

8. Анексія Криму.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь: “Україна позбулася своєї території”.

На запитання експериментаторів: “Звідки ви дізналися про ці події?”, ми отримали наступні відповіді:

- “Пригадали уроки історії”.
- “Прочитали у соціальних мережах (до речі сьогодні роковина смерті Дж. Кеннеді. Я прочитала у соціальних мережах про це)”.

Кеннеді. Я прочитала у соціальних мережах про це)”.

- “Нам розказували про це батьки”.
- “Ми дивилися художні фільми про ці події”.

На загальне питання експериментатора: “Чому ви їх називаєте глобальними?” ми отримали відповіді:

- “Резонанс у всьому світі”.
- “Змінили життя людей”.
- “Широко обговорювали”.
- “Докорінно змінили суспільство”.

На прохання експериментатора пояснити та обґрунтувати свою думку (“Як змінили життя людей?” “Чому такий резонанс у всьому світі?” і т.п.), ми не отримали чітких відповідей.

На другому етапі нашого експерименту ми запропонували студентам подивитися відеокліпи, які так чи інакше відображають значущі події історії ХХ-ХХІ століття.

- І поставили запитання: “Скажіть, будь ласка, про які історичні події, йдеться у відео?”.

Результати перегляду відео та відповіді студентів були наступними:

Кліп 1. «Вставай» у виконанні групи Океан Ельзи.

Після перегляду кліпу експериментатор задає питання: «Що за подія ту була?».

Відповідь: “Революція Гідності”.

Питання Е: “Коли вона трапилася?”.

Відповідь: “У 2014 році”.

Питання Е: “Що хотіли показати герої, які показані у кліпі?”.

Відповідь:

- “Що ми здатні боротися за свою свободу”.
- “Що влада не може більше видавати такі укази проти народу”.

Питання Е: “Які саме укази?”

Відповідь: “Про обмеження свободи людей”.

Загальний висновок після перегляду та аналізу студентами кліпа «Вставай» можна зробити наступним:

- Плували події Помаранчевої революції з Революцією гідності і з Януковичем.

- Описували загальні події Помаранчевої революції, але не називали причин, головних героїв.

- Деякі не знали, чи живий зараз Кучма.

На питання чому та революція отримала назву “Помаранчевої”, ми отримали відповідь про те, що це аналогія з апельсинами.

Кліп 2. «Степом, степом...».

Питання Е: “Які меседжі хотіли донести співачка цього кліпу?”

Відповідь:

- “Нагадати про голодомор 1992-23 року”.
- “Пісня була про війну. Скоріше за все, війну на Сході”.

Експериментатор пояснює, що це відома народна пісня про Другу світову війну і співачка просто порівнює ту війну з нашою, яка йде сьогодні.

Питання Е: “Які меседжі хотіла донести А. Приходько?”

Відповіді:

- “Війна — це завжди голод”.
- “Війна — це погано”.

Загальний висновок після перегляду та аналізу студентами кліпа «Степом, степом»:

- учасники асоціюють з нашою війною, а не з другою світовою, де українці боролися проти фашизму. Ніхто не перевіряв інформацію.
- Ніхто раніше не чув цю пісню і не знає історії її виникнення.
- Деякі вирішили, що в цьому кліпі мова йде про голодомор.

Також учасники почали дискутувати про якість самого кліпу та кар’єру співачки А. Приходько.

Кліп 3. «Вітер змін» «Wind of Change», яка написана Клаусом Майне, вокалістом групи Scorpions.

Експериментатор: “Які меседжі хотів донести співак у цьому кліпі?”

Відповіді:

- “Позбавлення від фашизму”.
- “Про революційні рухи, коли люди почали замислюватися про свої права”.
- “Відстоювання своїх прав”.
- “Повалення берлінської стіни”.

Експериментатор: “Як повалення берлінської стіни вплинуло на світ?”.

Відповіді:

- “Вони відмовляються від того, що було раніше”.
- “Стіна, як захист для них була, а тепер вони її повалили”.
- “З'єднання сходу із заходом у Німеччині”.

Експериментатор: “З'єднання сходу із заходом... це було результатом, або символом чого?”.

Немає відповіді.

Експериментатор пояснює: повалення берлінської стіни – це символ кінця холодної війни і повалення авторитарного режиму у московії.

Загальний висновок про аналіз та перегляду кліпу “Wind of Change”.

- Цей кліп був найскладнішим для аналізу учасниками.
- Події, які оспівує співак були зрозумілі чисто фрагментарно.
- Не розумілися на причинах руйнування берлінської стіни.
- Дуже поверхнево уявляли собі світові події того часу.
- Не змогли пояснити, чому саме при Горбачові ця подія трапилася та яку роль він зіграв у цієї події.
- Згадували, що це улюблена пісня їх батьків і вони згадували своє дитинство.
- Були здивовані, що співак Клаус Майне переспівав цю пісню на підтримку України у 2022 році.

Покликання https://www.youtube.com/watch?v=pKQQs_96XBE.

На запитання експериментатора: «Чи можна робити висновок із кліпів?. Що це таке кліпи?», студенти повільно та за допомогою експериментатора доходять до висновку, що інформація у цих медіатекстах може бути не зовсім

достовірною, тому що ми тут маємо справу із художніми творами, а не з інформаційними медіатекстами.

Отже, спробуємо зробити загальні висновки:

1. Студенти швидко дають відповіді, не обґрунтовуючи їх. Причому з легкістю дають багато відповідей, але не перевіряють їх правильність.
2. Висловлюють свої думки без покликання на будь-які джерела.
3. Користуються сумнівними неперевіреними джерелами (соціальні мережі), читаючи тільки заголовки.
4. Навіть, коли вони сумнівалися із відповіддю, вони не намагалися перевірити цю інформацію в Інтернеті.
5. Респонденти не могли зв'язати власні знання, з отриманою із кліпів та Інтернетом інформацією.
6. Поспіхом знайдену в інтернеті інформацію зв'язати в єдину думку вдалося лише 5 відсоткам респондентів.
7. У ситуації довести та обґрунтувати свою думку, першою реакцією була категоричність висловлювань.
8. У відповідях відсутній аналіз, причинно-наслідкові зв'язки, логіка. Необґрунтованість відповідей.
9. Студенти демонструють незнання подій світової історії. Спостерігається плутанина з датами, прізвищами.
10. Аналізуючи історичні події за допомогою кліпів, студенти плуталися, де факт, а де художнє інтерпретування подій.
11. У діалозі про важливість та достовірність подій студенти сперечалися, категорично наполягаючи на своїй думці.

Висновки: результати проведеного дослідження дозволяють нам зробити висновки про стан критичного мислення сучасного студентства та їх вміння оцінювати сучасну інформацію.

Українське студентство теоретично ознайомлене з поняттям критичного мислення, але часто здобувачі не використовують його на практиці, особливо у повсякденному навчанні та прийнятті рішень. Це може

бути пов'язано з недостатньою інтеграцією методів критичного аналізу в освітній процес.

Багато студентів все ще відчують труднощі із критичною рефлексією щодо власних думок, переконань чи рішень. Це означає, що вони не завжди готові аналізувати власні помилки або сумніватися в обґрунтованості своїх дій.

Сучасні студенти мають доступ до великого обсягу інформації, але часто не вміють ефективно її перевіряти на достовірність. Навички критичного мислення тісно пов'язані з інформаційною грамотністю, і студенти, які вміють критично оцінювати джерела інформації, краще адаптуються до сучасних умов.

Уважаємо, що на основі результатів проведеного експерименту саме для цієї аудиторії вкрай важливе формування критичного мислення у контексті медіаграмотності та аналізу власного медіаспоживання.

Список використаних джерел:

1. Борова Т., Вєдь Т. Теоретичні основи сутності поняття «трансверсальні компетентності» в постмодерністській освіті. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 21. Т. 3. 2020. С. 154–159. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-33>.
2. Біссел А., Лемонс П. Новий метод оцінювання критичного мислення на уроках. *BioScience*. 2006. № 56(1). С. 66. URL: [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2006\)056%5B0066:ANMFAC%5D2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2006)056%5B0066:ANMFAC%5D2.0.CO;2) [in English].
3. *Prometheus* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://prometheus.org.ua>.
4. *Критичне мислення: освітня платформа* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.criticalthinking.expert/>.
5. Брукфілд С. Викладання критичного мислення: інструменти та методи, які допомагають студентам поставити під сумнів свої припущення [Teaching for critical thinking: tools and techniques to help students question their assumptions]. Jossey-Bass, 2012. [in English].
6. Вінсент-Ланкрін С., Гонсалес-Санчо К., Букаерт М. Виховання в студентів творчих здібностей та критичного мислення [Fostering Students' Creativity and Critical Thinking] // *Educational Research and Innovation*. OECD, 2019. URL: <https://doi.org/10.1787/62212c37-en> [in English].

7. Джонсон Р., Хембі Б. Метарівневий підхід до проблеми визначення «критичного мислення» [A Meta-Level Approach to the Problem of Defining “Critical Thinking”] // *Argumentation*. 2015. № 29(4). С. 417–430. URL: <https://doi.org/10.1007/s10503-015-9356-4> [in English].
8. Дворянчикова С., Юган Н. Навчання критичного мислення в українських вишах: освітні тренди та виклики впровадження [Електронний ресурс]. URL: [https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/10747/1/Scientific_Letters_2018_6\(2 A\).pdf](https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/10747/1/Scientific_Letters_2018_6(2_A).pdf).

Герман В.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови і літератури,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ
ГРАМОТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ
У КУРСІ «КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА СТИЛІСТИКА»

Підготовка висококваліфікованих медіаграмотних учителів-філологів, які майстерно володіють уміннями ефективного пошуку інформації, її систематизації, запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам – дне з найважливіх завдань реформування вищої педагогічної освіти

Автор статті є учасником проекту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Основне завдання проекту, а отже, й нашої діяльності, вбачаємо у створенні ефективною сталою

моделі інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес вищої і загальної середньої освіти.

Актуальність проблеми формування медіакультури майбутнього педагога зумовлена потребою формування навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення цінності високоякісної інформації в контексті реалізації цих компетентностей у шкільній освіті. Формування інфомедійної грамотності сучасного вчителя набуває особливої значущості на етапі впровадження Міністерством освіти і науки України навчальної дисципліни «медіаграмотність» у шкільний курс. Проблеми медіаосвіти, медіакультури й медіаграмотності перебувають в полі зору українських учених, таких як О. Волошенюк, В. Даниленко, І. Задорожня, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Калініченко, Т. Кузнецова, В. Лісостанський, В. Мележик, О. Тараненко та ін. [1; 2].

Автор статті поставив за мету інтегрувати деякі аспекти проекту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність" у курс «Культура української мови та стилістика» (освітній рівень «бакалавр», спеціальність «Українська мова і література. Англійська мова»), зокрема розробити практичні заняття на тему «Загальна типологія помилок. Мовні помилки».

Навчальний курс є частиною низки професійно орієнтованих дисциплін, що сприяють удосконаленню фахової роботи з підготовки майбутніх учителів. Він передбачає усвідомлення феномену помилки в різних галузях наукового знання, осягнення конструктивної типології помилок, розуміння причин їх появи, адекватне оцінювання мовних фактів із погляду нормативності / ненормативності та функціональної доцільності. Професійна діяльність потребує, окрім теоретичних знань, специфічних умінь і навичок, пов'язаних із підвищенням рівня мовної культури будь-якого тексту.

Пропонований курс має на меті допомогти майбутнім фахівцям філологічного профілю сформувати культуромовну особистість студента через дослідження наукових поглядів на аномативи; з'ясування основних аспектів вивчення феномена помилки в різних галузях науки; усвідомлення

вербальних і невербальних причин появи помилок; вироблення навичок самостійних спостережень над мовними фактами, їх аналіз, класифікація, виявлення помилок і редагування; вироблення вмінь знаходити шляхи подолання анормативів у писемному й усному мовленні. Важлива компетентність, яку надає опанування дисципліни, – здатність фіксувати відхилення від норм сучасної української літературної мови та редагувати тексти.

Вважаємо, що визначені завдання є цілком придатними для інтеграції компетентностей проєкту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність", а саме: *критичне мислення*: вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі з сучасністю, аналізувати передумови та причини події; *інфомедійна грамотність*: вміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізнити факти від суджень; уміння систематизувати інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи; *соціальна толерантність*: уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування; *цифрова безпека*: розуміння цифрового сліду; *візуальна грамотність*: уміння аналізувати фото, символи, інфографіку; *стійкість до впливів*: уміння ідентифікувати прояви пропаганди, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції; *інноваційність*: уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо.

Практичне заняття на тему «Загальна типологія помилок. Мовні помилки» проводимо за таким планом:

1. Погляди вчених на загальну типологію помилок.
2. Класифікація помилок: мовні, логічні, комунікативно-прагматичні, композиційні помилки; помилки редактора.
3. Мовні помилки.
 - 3.1. Орфоепічні та акцентуаційні помилки.
 - 3.2. Орфографічні та пунктуаційні помилки.

3.3. Помилки у слововживанні.

3.4. Помилки-інтерфедеми.

3.5. Помилки у зв'язку слів.

3.6. Стилiстичнi помилки.

Студенти пiд час пiдготовки до заняття виконують такi практичнi завдання:

1. Грунтовно опрацюйте такi матерiали:

- Складнi випадки слововживання.
- Складнi випадки керування.
- Назви мешканцiв населених пунктiв України (див. додатки до книги В. Герман, Н. Громової Культура української мови. Суми, 2014) [3].
- Правильнi вiдповiдники до слiв iнтерферентної будови.
- Типовi лексичнi й граматичнi помилки та iхнi правильнi вiдповiдники (Див. додатки до книги Фарiон I. Мовна норма: знищення, пошук, вiднова(культура мовлення публiчних людей. Iвано-Франкiвськ, 2013) [2].

2. Перегляньте освiтнi друкованi або iнтернет-видання, запропонованi у списку лiтератури в робочiй навчальнiй програмi, пiдберiть i роздрукуйте 5 топ-новин у галузi освiти (фрагменти текстiв обсягом 100-150 слiв) iз мовними помилками рiзних типiв. Помiркуйте, якi емоцiї викликають цi топ-новини (див. схему «Колесо емоцiй»).

Запропонуйте вiдредагованi варiанти та подайте iнформацiю про джерело:

- для газети та журналу: точна назва видання; число, день, мiсяць, рiк; бажано вказати й автора та назву статтi;
- для книги та наукової статтi: опис згiдно з вимогами ВАК (прiзвище та iнiцiали автора, назва книги, мiсто, назва видавництва, рiк видання, сторiнка; для статтi в збiрнику – автор, назва статтi, назва збiрника i його вихiднi данi, сторiнка).

3. Проведіть відеоопитування студентів на факультеті чи в студентському містечку на тему: «Що ви чули про реформи в освіті? Чи підтримуєте Ви їх?». Представте відеоінтерв'ю в мультимедійному форматі на занятті. Проаналізуйте мовні помилки, які Ви зафіксували під час інтерв'ювання.

Запишіть ваш відеоблог на цю ж тему, розмістіть його в соціальних мережах. Намагайтеся не припускатися мовних помилок. Не створюйте фейки (Зверніть увагу на слайд «Фейки»). Представте відеоблог в мультимедійному форматі на занятті.

Практичне заняття на тему «*Редакторський аналіз помилок у тексті*» проводимо за таким планом:

1. Поняття редакторського аналізу помилок у текстах.

2. Структура редакторського аналізу помилок у текстах.

1. Мовні помилки.

- Орфографічні та пунктуаційні помилки.

- Помилки у слововживанні.

- Помилки-інтерферени.

- Помилки у зв'язку слів.

- Стилистичні помилки.

2. Логічні помилки.

- Порухення логічних зв'язків між елементами повідомлення.

- Помилки в порушенні закону тотожності.

- Помилки в порушенні закону несуперечності.

- Помилки в порушенні закону достатньої підстави.

3. Комунікативно-прагматичні помилки.

- Помилки на етапі добору елементів майбутнього висловлювання (помилки етапу членування початкового задуму).

- Помилки в означенні ключових моментів (аспектів) майбутнього повідомлення.

- Вади в словесному вираженні задуму (лексична розгортка і граматичне конструювання).

- Помилки на етапі побудови поверхневої структури висловлювання.

3. Композиційні помилки (порушення рубрикації тексту): послідовності й пропорційності розташування складових частин, порушення норм оформлення сторінки, недотримання абзаців, нумерації, членування на частини, оформлення заголовків, підзаголовків, таблиць, покликань, літератури тощо.

4. Копіювальні помилки (спотворення).

5. Редакторський висновок про мовну, логічну, комунікативну, композиційну культуру автора тексту.

Студенти під час підготовки до заняття виконують такі практичні завдання:

1. Підготуйтеся до редакторського аналізу текстів за поданою вище структурою.

2. Для редакторського аналізу помилок оберіть медійну діяльність певного політика, який опікується питаннями освіти.

2.1. Дослідіть його публічну медійну діяльність: виступи в парламенті, у громадських місцях, у мас-медіа (телебаченні, радіо, друкованих медіа, соціальних мережах, інтернет-сайтах). Використовуйте інформацію різного формату: блоги, відео, новини, соціальні мережі тощо. Пригадайте схему «Моє медіаполе».

2.2. Проаналізуйте обрані Вами медіатексти, використовуючи всі подані в робочій навчальній програмі слайди, за схемою:

- автор тексту;
- тип контенту;
- цільова аудиторія;
- упередженість/неупередженість тексту;
- наявність/відсутність фейків;
- факти/судження;
- відсутність/наявність маніпуляції, пропаганди, дезінформації;

- соціальна толерантність: наявність/відсутність мови ворожнечі, наявність/відсутність етичних норм, стереотипів.

2.3. Виконайте редакторський аналіз помилок двох медіатекстів обраного Вами політика за поданою вище структурою редакторського аналізу помилок у текстах.

2.4. Пошук інформації проводьте ефективно:

- використовуйте конкретні описові ключі слова для звуження пошуку та одержання точніших результатів;

- використовуйте для пошуку синоніми;

- використовуйте символи *, «», & для виділення конкретних слів або висловів;

- зосереджуйте увагу на типах доменів URL: .com = компанія, .gov = веб-сайт державного органу, .edu = навчальна установа, .org = організація;

- чітко визначайте формат інформації (блог, відео, новини, соціальні мережі);

- використовуйте якомога більше джерел інформації.

2.5. Переглядаючи телевізійні передачі з участю вибраного вами політика, аналізуйте:

- хто власник каналу і чому саме на ньому виступає політик (пригадайте табл. «Власники медіа»);

- чи є політик справжнім експертом у питаннях освіти та інших проблемах, які він коментує;

- чи можна, як і де перевірити інформацію, джерела інформації, подію, матеріали тощо, про які говорить політик;

- чи апелюють його виступи до ваших емоцій і яких саме (перегляньте «Колесо емоцій»).

Таким чином, інтеграційний підхід до впровадження проекту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», зокрема в курс «Культура української мови та стилістика», дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх філологів, а саме: критичне

мислення, інфомедійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів тощо.

Список використаних джерел:

1. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник/ ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; наук. ред. В. В. Різун. Київ : Центр вільної преси, 2012.
2. Фаріон І. *Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей)*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.
3. Герман В., Громової Н. *Культура української мови: навчальний посібник для студентів філологічних (гуманітарних) факультетів вищих навчальних закладів*. Суми : Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. 376 с.
4. Задорожня І. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008.

Громова Н.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ
(НА ПРИКЛАДІ НЕЙРОМЕРЕЖ IDEOGRAM ТА BING)

Новітні технології полонили сучасний світ і заклади освіти не стали винятком. Наймасштабнішою новинкою, яка сколихнула весь інформаційний простір стала поява штучного інтелекту.

Під штучним інтелектом розуміємо низку технологій, які дозволяють виконувати "інтелектуальну" діяльність без участі людини. Штучний інтелект – це науковий напрям, в рамках якого ставлять і вирішуються задачі апаратного або програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними.

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні ми розуміємо штучний інтелект як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Більшість дослідників вважають, що ключовим аспектом залучення штучного інтелекту в освітній процес може бути вдосконалення шкільної освіти, що полягає в автоматичному оцінюванні та навчанні. На думку Ю. Сидорчука, штучний інтелект – це визначення, за допомогою якого описують інтелектуальні можливості комп'ютерів під час прийняття ними рішень [3, с. 17]. Г. Андрощук визначає поняття штучного інтелекту як «штучно створену людиною систему, здатну обробляти інформацію, яка до неї надходить, пов'язувати її зі знаннями, якими вона вже володіє, і відповідно формувати своє уявлення про об'єкти пізнання» [3, с. 85].

У курсах «Методика навчання української мови» та «Методика навчання української літератури», розглядаючи сучасні цифрові технології на уроках, одним із завдань визначаємо надання здобувачам освіти актуальних знань і практичних навичок, необхідних для розуміння впливу технологій штучного інтелекту на наукову та освітню діяльність та дотримання принципів академічної доброчесності.

У професійній освітній діяльності вчителі та учні застосовують технології штучного інтелекту для підвищення ефективності освітнього процесу. Це може стосуватись як генеративного штучного інтелекту (генерування текстів, навчальних завдань та тестів, анотацій, презентацій, відео, ментальних карт тощо), так і предиктивного (аналіз успішності учнів та пропонування оптимальних стратегій її покращення). До технологічних рішень на базі штучного інтелекту, які використовуються в навчальному

процесі, належать: оцінка знань, актуалізація знань, оцінка діяльності вчителя, віртуальна допомога, індивідуальний підхід, адаптивне навчання тощо.

Варто зауважити, що ШІ може не лише формулювати друковані тексти, а й генерувати зображення. Деякі платформи продемонстрували великий потенціал у створенні реалістичних зображень. З появою безкоштовних онлайн інструментів та платформ кожен тепер може експериментувати із зображеннями, стилями і за кілька секунд втілити свої фантазії в реальність або може попросити ШІ знайти для себе зображення, що ідеально ілюструють навчальну тему тощо.

Інструменти ШІ для створення зображень – зручний і ефективний спосіб створювати унікальний візуальний контент для уроків української мови і літератури, але важливо не забувати про необхідність критичного оцінювання згенерованих продуктів ШІ, а також про принципи академічної доброчесності при користуванні ними.

Наведемо приклади застосування інструментів штучного інтелекту в освітньому процесі у межах курсу *«Методика навчання української мови»*. Пропонуємо студентам ознайомитися з онлайн ресурсом <https://ideogram.ai/trending>.

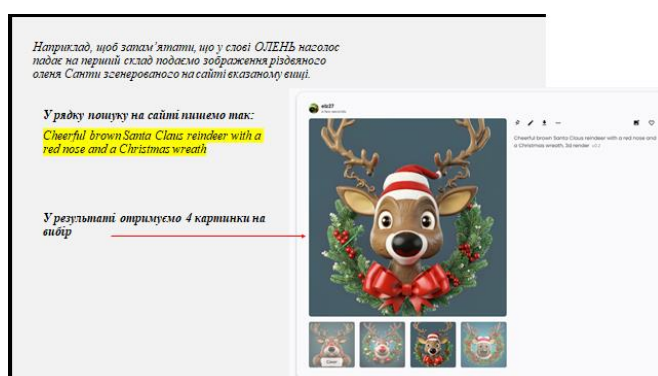
За допомогою покрокової інструкції знайомимося з ресурсом. Для початку, перейшовши на сайт, необхідно авторизуватися (можна через електронну скриньку). Надалі зверху ми побачимо рядок пошуку, саме там і треба давати письмові команди даному ШІ. Дещо нижче ми побачимо приклади вже давно згенерованих зображень на різноманітну тематику від інших користувачів.

Приклад практичного використання ресурсу
<https://ideogram.ai/trending>.

Для забезпечення успішної роботи з ресурсом пропонуємо студентам алгоритм дій.

- У рядку пошуку на сайті пишемо опис необхідної картинки (зверніть увагу пошук здійснюється англійською мовою).
- Запит має бути чітким та конкретними (англійською мовою).
- Якомога більше уточнюючих слів (колір, розмір, вік, час, предмети).
- Використовуйте слова дії: зроби, створи. Уникайте «можеш зробити?», «чи ти не допоможеш?»
- Якщо отриманий результат не задовольняє, робіть уточнюючі запити, змінюйте слова місцями.

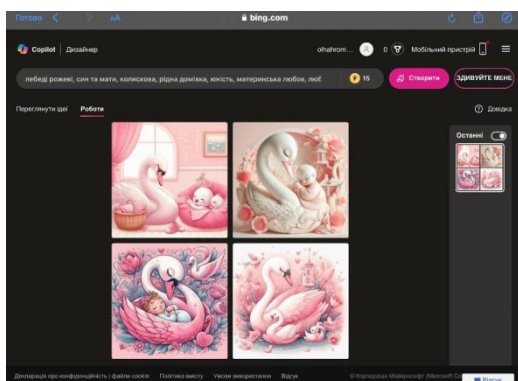
Приклад практичного завдання. Застосувати даний ресурс можна під час вивчення теми наголос у 5 класі НУШ. Всі ми знаємо, що сучасні діти краще запам'ятовують компактно візуалізований навчальний матеріал. Складність під час вивчення теми наголосу обумовлюється тим, що в українській мові наголос рухомий. Тому в даному випадку нам допоможе добре розвинута зорова пам'ять учнів. А щоб малюнки під наголосами були не однотипні – варто використовувати онлайн ресурс ідеограм. Після генерації пропонуємо учням порівняти зображення та зробити висновки.

Ще одним із цікавих онлайн ресурсів є творець зображень від **Designer** на базі штучного інтелекту Bing <https://www.bing.com/images/create?setlang>) допомагає створювати зображення на основі ваших слів за допомогою штучного інтелекту.

У межах курсу *«Методика навчання української літератури»* пропонуємо студентам таке **практичне завдання**: використовуючи інструмент штучного інтелекту Bing, створіть ілюстрацію до поезії Василя Симоненка «Лебеді материнства».

Зверніть увагу! Щоб згенероване зображення якнайточніше відображало образи поезії, використовуйте цитати з вірша, чітко формулюйте свою думку.

Таким чином, якісна підготовка до уроків вимагає не лише уважності та відповідальності, а й глибокого пошуку корисних матеріалів, нової інформації за темою тощо. Помічник сучасного вчителя штучний інтелект допоможе впоратися із цим завданням завдяки інструментам розумного пошуку, а використання сучасних методичних прийомів візуалізації навчального матеріалу за допомогою ШІ дає можливість комбінувати на одному уроці велику кількість цікавих завдань, залучаючи все більше учнів до активної та дієвої роботи. Використання різноманітних інтернет-ресурсів на базі штучного інтелекту може значно поліпшити якість навчання та зробити уроки більш захоплюючими та ефективними.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. Тенденції розвитку технологій штучного інтелекту: економіко-правовий аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 84-101.
2. *Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні*: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
3. Сидорчук Ю.М. Філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту. *Право і суспільство*. 2017. № 32. С. 16-19.

Староста В.І.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З СІМ'ЯМИ ДІТЕЙ ЯК УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Базовий компонент дошкільної освіти серед умов реалізації стандарту підкреслює важливу роль взаємодії закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) з сім'ями дітей як учасниками освітнього процесу, що спрямована на формування високого рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу і на рівні знань та настанов, і на рівні повсякденного спілкування. Зазначена тенденція збільшує роль партнерської взаємодії педагогічних працівників закладів освіти з членами родини вихованців. Підвищення культури відповідального батьківства посилює необхідність педагогічного просвітництва сімей, які опинились перед численними соціальними, духовними, екологічними викликами сьогодення [1].

Звернемо увагу, що зазначені виклики сьогодення вплинули і на саму організацію взаємодії ЗДО з родинами дітей. Світова пандемія суттєво змінила підходи до організації освітнього процесу. В теперішніх ускладнених умовах воєнного стану в Україні набули поширення веб-ресурси для педагогів ЗДО. На сайті МОН України у вільному доступі зібрано матеріали, з допомогою яких педагоги зможуть підготуватись до роботи, організувати освітній процес у нових умовах – «Сучасне дошкілля під крилами захисту» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu>. Також можна ознайомитися з публікаціями журналів «Дошкільне виховання», «Палітра педагога» та «Джміль» попередніх років на сайтах

jmiil.com.ua та dv.in.ua. Відкрито дитячий онлайн-садок НУМО <https://numo.mon.gov.ua/> з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років (ЮНІСЕФ разом із МОН України). Всі випуски доступні до перегляду на YouTube-каналах МОН та ЮНІСЕФ і на платформі MEGOGO.

У дослідженні [3] висвітлено основні передумови використання цифрових технологій у навчально-виховному процесі ЗДО серед яких: заборона батькам відвідувати ЗДО; надання батьками переваги комунікації з педагогами через використання сучасних цифрових засобів і технологій та раннє залучення дітей дошкільного віку до перегляду медіаконтенту. Це прискорило використання цифрових технологій педагогами не тільки для розробки індивідуальних планів навчання та виховання дошкільнят, а й для емоційного посилення заняття, розумовому розвитку, підтримці дитячої творчості.

Мета даного повідомлення – висвітлити деякі результати емпіричного дослідження цифрової взаємодії закладів дошкільної освіти з сім'ями дітей як учасниками освітнього процесу.

Прискорений розвиток дистанційного навчання з використанням різноманітних цифрових інструментів стає характерною особливістю сучасної освіти. Водночас проходить удосконалення традиційного очного/аудиторного навчання (віч-на-віч/face-to-face), яке в поєднанні з дистанційним (distance learning) утворює змішане навчання (blended learning), а в теперішніх ускладнених умовах спостерігаємо наявність усіх трьох зазначених форм організації навчання. Цифрові інструменти стають засобами навчання, контролю навчальних досягнень здобувачів освіти, самостійної роботи, комунікації між усіма учасниками освітнього процесу тощо, а також формування їх інфомедійної грамотності.

Місце проведення нашого емпіричного дослідження – ЗДО Закарпатської області, зокрема, в м. Ужгород та інші. Використовували авторську анкету «Наша Дитина, природа і садочок» (В. Староста) [2], яку

пропонували батькам дошкільників. Для математичного опрацювання результатів використовували комп'ютерну програму IBM SPSS Statistics 23.

Серед основних переваг онлайн опитування з використанням Google Forms відзначимо наступні: можливість відповісти респондентам на запитання анкети в зручний час та в зручному місці; анонімність (прізвище не вказується), а, отже, має місце захист персональних даних; технічна зручність за умови наявності відповідних пристроїв у дорослих; можливість провести математичне опрацювання отриманих результатів тощо.

Характеристика 88 долучених респондентів вибірки за ознаками:

- місце знаходження ЗДО: село/селище 26 (29,5%), місто – 62 (70,5%);
- респонденти-члени родини дошкільників: мама 72 (81,8%); тато 10 (11,4%); бабуся 4 (4,5%); дідусь 2 (2,3%).

Характеристика дошкільників – членів родини респондентів:

- за статтю: хлопчики – 45 (51,1%), дівчатка – 43 (48,9%);
- за віком дошкільників: від 1 до 3 років – 25 (28,4%); від 3 до 4 років – 14 (15,9%); від 4 до 5 років – 10 (11,4%); від 5 до 6/7 років – 39 (44,3%).

Розглянемо відповідь респондентів на таке питання запропонованої анкети: «Для комунікації родини і ЗДО крім особистих зустрічей широко використовуємо цифрові інструменти (Viber, Class Room, Zoom, Google Meet тощо)».

Відповідь за п'ятибальною шкалою:

1. Категорично НЕ погоджуюсь;
2. Скоріше НЕ погоджуюсь;
3. Наполовину;
4. Скоріше погоджуюсь;
5. Цілком погоджуюсь.

Деякі статистичні показники опитування родини дошкільників наведено у табл. 1. Пропоновану шкалу можемо розглядати як рівень цифрової комунікації від 1 (низький) до 5 (високий). Приймали нульову гіпотезу, згідно з якою, розходження між вибірками може зумовлюватися

випадковими причинами, тобто вибірки приблизно однакові за дослідженими показниками оцінювання. Отримані результати розрахунку t-критерію ($p \leq 0,05$) для незалежних вибірок показують відсутність статистично значущої різниці у випадку порівняння груп респондентів за ознакою «місцезнаходження ЗДО», «стать дитини у родині респондентів» (табл. 1).

Таблиця 1

Деякі статистичні показники опитування родини дошкільників

Ознака вибірки	Вибірки	N	Mean	Sig. (2- tailed)
Місцезнаходження ЗДО	Село/Селище	26	4,27	0,738
	Місто	62	4,18	
Стать дитини у родині	Хлопчик	45	4,29	0,491
	Дівчинка	43	4,12	

Позначення: N – кількість респондентів; Sig. – значущість двостороння/2-tailed); Mean /M – середнє значення.

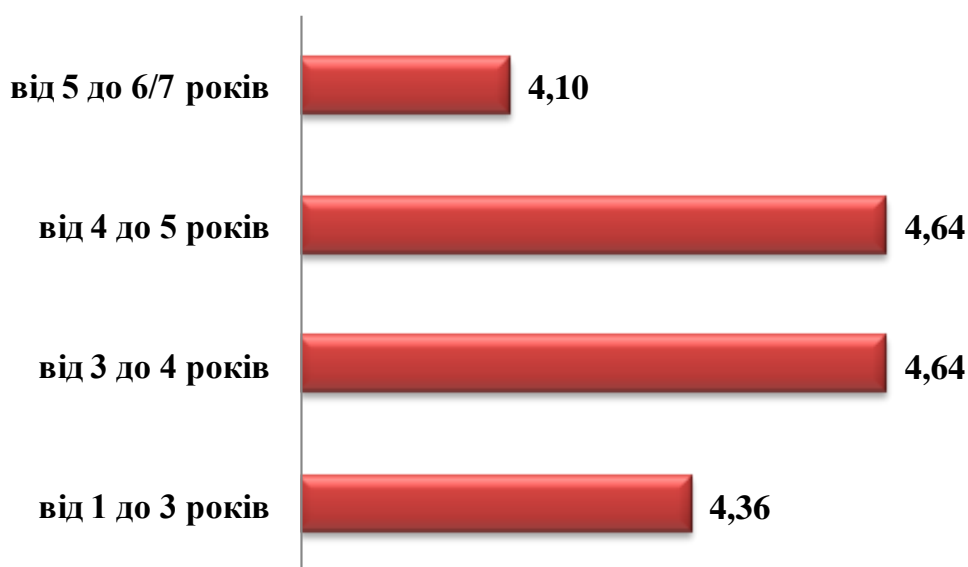

Рис. 1. Результати проведеного опитування родини дошкільників за ознакою «вік дитини у родині респондентів».

Отримані середні значення, які наведено у табл.1 та на рис. 1 хоча і не представляють значну вибірку, проте дають можливість виявити певні тенденції. Насамперед, що значна частина батьків використовує цифрові інструменти для комунікації із ЗДО крім особистих зустрічей. Водночас,

найбільш широко використовують цифрову комунікацію батьки дітей віком від 3-4 та 4-5 років (4,64), трохи меншу активність спостерігаємо у випадку від 1-3 (4,36) та 5-6/7 років (4,10). Додамо, що використання цифрових інструментів дає можливість поєднувати різні форми організації взаємодії ЗДО із родинами дошкільників, – фронтальні/колективні, групові, індивідуальні; проводити онлайн опитування з різних аспектів освітнього процесу; планувати та організовувати спільні освітні заходи та проєкти; проводити творчі звіти, семінари і майстер-класи для батьків; презентувати інформаційні матеріали для батьків тощо. Важливо, що цифрове середовище такої взаємодії дає можливість дотримуватись необхідних заходів щодо захисту персональних даних учасників освітнього процесу тощо.

Отже, цифрова взаємодія закладів дошкільної освіти з сім'ями дітей широко використовується і є важливим чинником сучасної комунікації, аби спільними зусиллями вихователів та батьків сприяти вихованню кожної дитини і надалі забезпечити належні умови для розвитку того позитивного, що вже набуто в родині.

Список використаних джерел:

1. *Базовий компонент дошкільної освіти*. Затверджено МОН України. 2021. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Староста, В.І. Ознайомлення з природою та екологічне виховання дітей дошкільного віку: зміст та апробація опитувальника для батьків. *Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи*: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю (м. Кам'янське, 01-02.06.2023). Дніпровський держ. технічний університет: Кам'янське. 228-231. https://www.dstu.dp.ua/uni/downloads/zbirka_konf_soz.pdf.
3. Фамілярська, Л.Л. Інтеграція цифрових технологій в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету»*, (11), 174-183. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1115>.

Скриннік Н.В.,
кандидат педагогічних наук, учитель-методист,
Олександрійська гімназія, м. Київ

ЯКІ ЗМІНИ ОЧІКУЮТЬ УКРАЇНСЬКІ ПОКОЛІННЯ АЛЬФА ТА БЕТА:
ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНІ ЧИ ТРАНСГУМАНІСТИЧНІ?
AGI В ПЕДАГОГІЦІ

Динамізм сучасного суспільства характеризується диджиталізацією, глобалізацією, урбанізацією та швидкою зміною поколінь. Вивченням майбутнього прогресу займаються специфічні галузі педагогіки - проф. А.Сущенко пропонує називати «освітня прогностика», «педагогічна футурологія», «педагогічна прогностика», «педагогічна інноватика» [1].

У середині 20-х років XXI ст. педагогічна футурологія прогнозує появу нового покоління, яке умовно називають Бета або W. На думку психологів [2], діти Бета будуть охоплені 5-6 інформаційними революціями. Життя їхнє повністю наповнять Smart-технології (розумні будинки, школи, медицина тощо). Світ стане імерсивним - побудованим на повному або принаймні частковому зануренні у віртуальну реальність. Розширена реальність (XR) здебільшого складатиметься з VR (віртуальної) та лише частково з AR (доповненої). Нині ми маємо відсотково зворотню перевагу. При цьому Бета стануть усвідомлено екологічними, оскільки природі ресурси будуть доведені попередниками до критичного стану.

Панівною вважатиметься ідея трансгуманізму [3]: технології служать людям, покращуючи якість життя (парадигма M2H). Наукові винаходи позбавлятимуть людину від старіння, хвороб, посилюватимуть фізіологічні можливості особистості. H + (трансгуманізм) пророкує настільки потужний розвиток біо- та нанотехнологій, кібернетики, що це призведе до появи «постлюдини» [4].

Однак війна в Україні внесла свої корективи, оскільки суспільство опинилося в стресових перманентних обставинах, перед якими більшість людей є просто беззахисними та безсилими. Спеціалісти дедалі частіше констатують депресивні стани, ПТСР, панічні атаки, депривацію, «туман війни» тощо [5]. Проф. О. Чабан, спираючись на дослідження поствоєнних соціумів, прогнозує ймовірний трансгенераційний вплив, який охопить українців майбутнього [6]. Тобто війна, втрати, дистрес, горе впливатимуть не лише на безпосередніх учасників та свідків бойових дій, а і на їхніх нащадків. Найбільше страждатиме соматичне та психосоматичне здоров'я. Пом'якшити негативні ефекти можливо за рахунок вчасної діагностики та корекції, але поки наша медицина лише на шляху до цього.

Тому виникає дилема: позитивні чи негативні зміни отримають Бета-, Альфа-покоління та центеніали, які досягнуть кульмінаційної суспільної активності в момент технологічної сингулярності (прогнозоване зростання швидкості науково-технічного прогресу в 2030-х роках внаслідок розвитку сильного штучного інтелекту (AGI) [7])?

Однак за будь-яких обставин штучний інтелект супроводжуватиме наш діахронічний розвиток. Педагогам він уже сьогодні повноцінно стає в пригоді. Ще на основі хмарних технологій австралійським дослідником А. Каррінгтоном було запропоноване ПАДагогічне колесо - візуалізована сукупність корисних додатків [8].

Наразі платформ, хмар, програм, які інтегрують AGI, з'являється велика кількість. Статисти підраховали, що середньостатистичний вчитель використовує близько 42 освітні диджитал-інструменти [9]. При цьому в українському просторі (із логічних причин) спостерігається явище «цифрової бідності» на дисонансному фоні весни (буму) штучного інтелекту в прогресивному світі. Для подолання цього явища у грудні 2020 року урядом була запропонована Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [10].

Поділяючи штучний інтелект (ШІ) на суперінтелект ASI (імовірно значно перевершуватиме людський), вузький ANI (спеціалізується лише на

одній конкретній галузі) та сильний/широкий/загальний AGI (виконує творчі та інтелектуальні завдання), зупинимося на аналізі останнього, оскільки наразі він стрімко прогресує в усіх сферах буття.

Серед фасилітативних інструментів на основі ШІ виділяємо наступні:

- GPT4, 5; антиплагіат до цих чатів – GPTZero;
- Gemini;
- MagicSchool.ai, Eduaide.ai, WorksheetsAI, Playlab.ai, character.ai, TeachingLab.ai, teachology.ai, TeachMateAI;
- Nolej, DiffIt, MyLessonPal, Copilot;
- TeachFX;
- EduGPT;
- Advanced Data Analysis, Doowii, Strived.io від OpenAI;
- Teaching Tools, Mizou, Mindjoy;
- Revyze, PeerTeach;
- PrepAI, to teach, Conker, Formative, QuestionWell, Mindgrasp, Quiz Makito;
- EdPuzzle;
- Podsie, Kinnu, Quizlet, Anki, Gizmo, Wisdolia, Kahoot;
- Grammarly, Ethiqly, Pressto, Writable, Class Companion, Vexis, CoGrader;
- Quill, StoryBird.ai, Caktus, StorySeed, Duolingo, LangoTalk, Iago, Supernova;
- CodeSignal Learn, Replit;
- StudyHall;
- Microsoft Designer, Synthesia, Beautiful AI, Gamma App, Sendsteps, Canva;
- Teams for Education;
- Duet AI від GOOGLE;
- Magic School;
- Lenovo Tech Today;

- ANTON: Curriculum & Homeschool;
- Goodnotes;
- Redmenta;
- Bodyswaps;
- Empatico та ін.

На міжнародній виставці Bett 2024 Україна мала можливість презентувати свої найкращі винаходи на базі ШІ:

А) Elai.io - можете перетворити будь-який текст на відеоконтент й отримати як результат вашої співпраці якісну презентацію.

Б) Amperia - це інноваційні набори обладнання для лабораторних робіт із фізики.

В) CASES - соцмережа, освітня платформа та EdTech.

Г) GIOS- інтерактивна платформа, зроблена в стилі TikTok для вивчення математики онлайн.

Ґ) Headway — застосунок зі стислими переказами книг.

Д) Nanit Robot - виготовленням освітньої робототехніки для дітей віком від 5 років.

Е) Vuki – платформа репетиторів та найбільший педагогічний український форум.

Отже, серед загроз штучного інтелекту виділяють, наприклад, нульову гіпотезу (момент, коли масштабування та розвиток припиниться); наукові галюцинації (коли фейки або штучні витвори неможливо буде відрізнити від правдивих чи людських); атрофію критичного мислення, логіки, фантазії тощо; перенасичення психіки інформацією, «комп'ютерними» емоціями, гіперяскравістю; відволікання уваги від реальності; інформаційні бульбашки; дегуманізацію та подібне.

Та не можна відкидати переваги ШІ, які допоможуть українцям подолати трансгенетичні загрози, кризи, воєнні наслідки та долучитися на потрібних потужностях до євроінтеграційного трансгуманістичного прогресу.

Освітняни (як впливові творці майбутнього) повинні бути компетентними в правильному застосуванні ШІ. Саме самоосвіта та методичний супровід учителів мають орієнтуватися на глобальну трансформацію реальності.

Список використаних джерел:

1. Сущенко А. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/72/part_1/72-1.pdf.
2. Kasasa. Boomers, Gen X, Gen Y, Gen Z, and Gen A explained. 2021. URL: <https://offer.kasasa.com/exchange/articles/generations/gen-x-gen-y-gen-z> [in English].
3. Bostrom N. A History of Transhumanist Thought. 2005. URL: <https://jetpress.org/volume14/bostrom.html> [in English].
4. Oxford dictionaries. Posthumanism. 2005. URL: <https://web.archive.org/web/20171108205302/https://en.oxforddictionaries.com/definition/posthumanism> [in English].
5. Kiesling E. On War Without the Fog. 2001. URL: <https://www.clausewitz.com/bibl/Kiesling-OnFog.pdf> [in English].
6. Чабан О. Війна завершиться фізично, але не в головах. 2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/342453-akademik-oleg-chaban-pro-mentalni-bitvi-nas-i-ditey>.
7. Vinge V. The Coming Technological Singularity. 1993. URL: <https://web.archive.org/web/20081208184404/http://www.accelerating.org/articles/comingtechsingularity.html> [in English].
8. Carrington A. The Padagogy Wheel: It's Not About The Apps, It's About The Pedagogy. 2016. URL: <https://www.teachthought.com/%20technology/the-padagogy-wheel> [in English].
9. Юрченко О. Найбільша мапа ШІ-інструментів для освітян: обираємо «другого пілота» для щоденної роботи. 2024. URL: <https://osvitoria.media/experience/najbilsha-mapa-shi-instrumentiv-dlya-osvityan-obuyayemo-drugogo-pilota-dlya-shhodennoyi-roboty/>.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220>.

Подліняєва О.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри ОІТ КЗ СОІППО

ОСНОВНІ ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ДЛЯ ЦИФРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Усвідомлення необхідності захисту цифрових прав в цілому та персональних даних в мережі Інтернет не є новим для сучасного періоду і, безумовно, не обумовлено воєнним станом. Кіберсередовище як та сфера, що в умовах діджиталізації активно розвивається, стала об'єктом для злочинних посягань. Саме тому, виникла необхідність розроблення дієвого законодавства та конкретних механізмів захисту цифрової особистості.

Цифрова особистість представляє собою складову індивідуальності, що існує в онлайн середовищі. Цифрова особистість має значення в сучасному світі технологій, оскільки вона стала важливою складовою індивідуальної ідентичності в онлайн-середовищі. Зростання використання цифрових технологій, соціальних мереж, онлайн-сервісів та електронних платформ призвело до того, що багато аспектів життя людини стали відображатися в цифровому просторі. Наприклад, цифрова особистість визначає, як людина представляє себе в інтернеті, включаючи профілі в соціальних мережах, веб-сайти, коментарі, відгуки тощо. Компанії використовують цифрові дані для створення персоналізованого змісту та послуг, які відповідають індивідуальним потребам користувачів. Цифрова особистість використовується для електронної ідентифікації при доступі до різних сервісів та платформ. Онлайн-поведінка може впливати на репутацію особистості, оскільки багато рішень та вражень формуються на основі інформації, доступної в Інтернеті. Згідно зі щорічним звітом Global Digital Overview, станом на початок 2023 року інтернетом користувалися 5,16 млрд людей, а це приблизно 64% від населення Землі. При цьому серед міського населення інтернет-юзерів 78,3%, а серед сільського лише 45,8% [2].

Приблизно 82% населення України користується Інтернетом хоча б раз на тиждень, із них 78% роблять це щодня чи майже щодня, як свідчать результати опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Згідно з отриманими даними, міське населення використовує Інтернет частіше, ніж сільське, із зменшенням відсотка активних користувачів інтернету із зростанням віку. Використання Інтернету також зростає з рівнем освіти, і найменше його використовують українці віком 70+. Натомість, найбільше відсоток користувачів припадає на групу віком від 18 до 49 років. За гендерним розподілом можна зауважити, що приблизно однакова кількість чоловіків і жінок щодня або майже щодня використовують Інтернет [2].

ГО «Український інститут медіа та комунікації» за підтримки АВА ROLI провів дослідження і підготував аналітичний звіт «Карта ризиків для персональної цифрової ідентичності» [7]. Цей звіт будується на фокус-групових та експертних обговореннях у чотирьох вимірах: правовому, репутаційному, психологічному та безпековому. Ці ризики для цифрової ідентичності, на які звертали увагу у фахових спеціалізованих групах під час обговорень, примножуються в умовах війни, йдеться у звіті. І саме тому дослідження їх є важливим.

Більшість атак на цифрову особистість будь-кого з українських громадян в умовах війни здійснюються за допомогою засобів соціальної інженерії та фішингу. Експерти виділили чотири головних ризики для цифрової ідентичності будь-кого з громадян в умовах війни:

1. дезінформація та поширення інформації для емоційної дестабілізації;
2. ізоляція від джерел достовірної інформації;
3. шахрайство та крадіжка цифрових ресурсів;
4. використання цифрових слідів для переслідування та загрози життю.

Крадіжка цифрової особистості здійснюється через уже вкрадені облікові записи та доступи, тому важливо не нехтувати вимогами цифрової гігієни та кіберзахисту [7].

Захист цифрової особистості стає критичним у зв'язку з ризиками кіберзлочинності, крадіжки особистих даних, атак на конфіденційність. Тому, зараз люди стають більш освіченими щодо того, як їхні дані використовуються, і вимагають більшого контролю над своєю цифровою присутністю. У цілому, цифрова особистість стала невід'ємною частиною життя в інтернет-епоху, впливаючи на спосіб взаємодії людей, їхні можливості та ризики.

Визначення цифрових комунікацій зводиться до їх розуміння як обміну повідомленнями в мережевому середовищі з використанням цифрових технологій [9]. Серед поширених інструментів цифрової комунікації використовують мережеві канали, публічні акаунти, групові чати та ботів. Якщо йдеться про цифрові комунікації у глобальному просторі, то до них слід віднести такі: різноманітні вебресурси, хмарні технології, цифровий етикет (нетикет), соціальні мережі та інструменти для роботи з ними, пошукові системи тощо. Цифрові комунікації мають багато переваг і швидко витісняють традиційні методи передавання інформації та обміну нею. У процесі комунікації можна застосовувати одразу кілька інструментів на власному гаджеті: гортати календар, здійснювати пошук у таблиці, заносити дані в записник. До того ж цифрові комунікації дають змогу одночасно бути присутніми (щоправда, віртуально) у кількох місцях, що заощаджує час і ресурси. Цифрові комунікації є асинхронними й не порушують звичний робочий процес, а лише доповнюють чи вдосконалюють його. Використання мультимедійних засобів значно спрощує роботу. Серед вагомих переваг цифрової комунікації слід виокремити можливість повернення до певних повідомлень, будь-якого онлайн-спілкування, адже їхня історія зберігається [9].

Прискорений темп технологічного розвитку вчить нас швидко адаптуватися до нових інструментів, програм та платформ. Знання та вміння, які ще 5 років назад розцінювалися, як додаткова перевага при працевлаштуванні, зараз – обов'язкові базові компетенції на одному рівні з

читанням або письмом. Згідно з визначенням UNESCO, цифрові навички – це вміння використовувати цифрові сервіси та програмне забезпечення для спілкування, співпраці, самореалізації у житті, навчанні, роботі та соціальній діяльності. Міністерство цифрової трансформації України протягом 2019-2021 років провело 2 загальнонаціональні опитування «Цифрова грамотність населення» [4]. Оцінка цифрових навичок населення проведена в розрізі 4-х груп цифрових навичок - інформаційні, комунікаційні, навички розв’язання життєвих проблем, навички створення цифрового контенту (виходячи з відповіді респондентів стосовно частоти використання цифрових навичок за останні 3 місяці), та в цілому (залежно від наявності/відсутності навичок в одній чи в усіх з визначених підгруп). В оприлюднених звітах за результатами опитування представлені оцінки рівня цифрових навичок як в цілому по Україні, так і в чисельних аналітичних розрізах: залежно від територій (регіони України, невідконтрольні території), віку (окремо молодь до 18 років та 3-5 вікових груп дорослих), освіти, статусу зайнятості, інклюзійних особливостей (люди з порушенням слуху). В звіті за 2021 р. констатуються суттєві позитивні зрушення, які відбулися протягом останніх 2-х років щодо усіх функціональних сфер та загального рівня цифрових навичок: зростання частки респондентів з навичками вище базового рівня з 25.5% до 32.6%. населення; скорочення частки респондентів, у яких навички відсутні (з 15,1% до 11.2%), які мають цифрові навички низького (з 37,9% до 36,6%) та базового (з 21,5% до 19,6%) рівня [4]. Результати загальнонаціонального опитування стосовно рівня цифрових навичок покладені в основу програмних рішень та різноманітних ініціатив, які проводяться в Україні. Зокрема визначених стратегічних завданням уряду стосовно опанування цифровими навичками у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на 2019 рік - «Українець, який хоче мати цифрові навички, може їх вільно набути». Показниками ефективності виконання зазначеної цілі визначено: понад 6 мільйонів українців охоплені програмою розвитку цифрових навичок; 70 %

громадян, які пройшли програму, володіють навичками на базовому рівні». Ця ж стратегічна мета продубльована і в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на 2020 рік: навчання 6 млн українців цифровій грамотності за три роки [4].

Наша взаємодія з цифровим світом є значною частиною нашого повсякденного життя, і вона залишає слід; наш цифровий слід. Це невидимий слід, який залишається з нами після кожного кліку, оцінки «подобається», публікації чи публікації, яку ми публікуємо в Інтернеті. Цей віртуальний шлях є більш значущим, ніж ми часто усвідомлюємо, і має потенційні наслідки, які можуть вплинути як на наше життя онлайн, так і поза ним. Стосовно цифрових слідів часто використовуються терміни «активний» та «пасивний». [8] Користувач залишає **активний цифровий слід**, коли навмисне ділиться інформацією про себе: робить публікації в соціальних мережах або залишає повідомлення на сайтах чи онлайн-форумах. Якщо користувач увійшов на веб-сайт із використанням зареєстрованого імені або профілю, всі опубліковані ним повідомлення становитимуть його активний цифровий слід. Також активний цифровий слід залишається при заповненні онлайн-форм, наприклад, передплаті інформаційних розсилок, або за згодою приймати файли cookie у браузері. **Пасивний цифровий слід** створюється, коли інформація про користувача збирається без його відома. Це відбувається, наприклад, коли на веб-сайті збирається інформація про те, скільки разів відвідувачі відвідували сайт, звідки ці користувачі та їх IP-адреси. Це прихований процес, про який користувачі можуть не здогадуватись. Іншим прикладом використання пасивного сліду є аналіз рекламодавцями ваших лайків, репостів та коментарів у соціальних мережах з метою подальшого профілювання та відображення вам певного контенту [8].

Зовсім не залишати цифровий слід у сучасному світі навряд чи вдасться: ви просто не зможете нормально користуватися інтернетом. Але необхідно обережно ділитися даними. Ось що важливо пам'ятати, заходячи в інтернет.

Цифрові сліди не просто звести. Якщо ви опублікували інформацію в соцмережах, то вже не можете повністю контролювати її поширення. Навіть якщо ви потім все видалили, фото можуть задалегідь вивантажити до баз даних або на сторонні ресурси. А пости можуть розійтися у вигляді скріншотів чи тексту на інших сайтах.

Кожна дія доповнює характеристики вашої цифрової особи. Інтернет-майданчики складають та оновлюють профайли для персоналізованої реклами. Інші люди будуть судити про вас за знайденими старими постами та фото. Деякі з цих речей непомітні, інші перебувають шляхом кількох дій у Гуглі.

Цифрові сліди складно зробити конфіденційними. Інформація навіть із закритих облікових записів або особистих листування може стати публічною через скріншоти або витоку даних.

Цифрові сліди допомагають шахраям. Злочинці використовують сліди для фішингу або доступу до облікових записів.

Питання інформаційної та кібербезпеки стали надзвичайно важливими для всіх сфер життя в сучасних умовах постійно зростаючих загроз та атак. У межах загального об'єкту забезпечення інформаційної безпеки – інтересів людини, суспільства і держави, в одному випадку, пропонується розглядати інформаційні ресурси і телекомунікаційні системи держави, в іншому, – індивідуальну, суспільну, національну свідомість та інтереси громадян [10]. Кібербезпека – це новий виток інформаційної безпеки, який спрямований саме на діджитал середовище. Кібербезпека має на увазі не тільки захист інформації, а й захист всієї системи в інформаційному полі, в ІТ-полі (поле комп'ютерних технологій) в цілому [3]. Варто зазначити, що кібербезпека включає в себе захист інформації, але не обмежується лише нею. Це захист від вірусів, хакерських атак, підробки даних, які можуть не тільки видалити/вкрасти дані, але і вплинути на роботу і продуктивність співробітників, використовувати інформацію проти людини або структури, а

також зупинити виробництво. Кібербезпека сьогодні відповідає за три чинники: системи, процеси, люди.

З 2020 року у зв'язку з пандемією у світі відбулися значні зміни у сфері організації праці, в системі реалізації професійної діяльності людини, в підходах до розуміння особистісного розвитку, наслідком чого став пошук шляхів адаптації людей до так званої нової реальності. Поняття цифрового робочого простору є досить новим у науковому обігу і водночас досить уживаним. Не існує єдиного визначення цього терміна, однак це не заважає компаніям та організаціям використовувати його для побудови стратегій розвитку та функціонування. Під цифровим робочим простором можна розуміти певне інтегральне утворення, що охоплює цифрові процеси, засоби цифрової взаємодії, інформаційні ресурси, цифрову інфраструктуру та інші поняття, що є характерними для цифровізації загалом [6]. В Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України цифрове робоче місце визначається як віртуальний еквівалент фізичного робочого місця, котрий вимагає належної організації, користування та управління, оскільки воно має стати запорукою підвищеної ефективності працівників та створення для них більш сприятливих умов праці [3].

Українська система освіти з 24 лютого 2022 року знаходиться в умовах воєнного стану. За даними Міністерства освіти і науки України, на сьогодні 3798 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 365 з них зруйновано повністю [1]. За таких обставин освітній процес повністю або частково вимушено перейшов у віртуальний простір. Обмеження пандемії Covid-19 у 2020-2021 роках зумовили підготовку адміністрації освітніх закладів, викладачів та здобувачів освіти усіх рівнів до навчання в онлайн-форматі. Цифровий освітній простір є багатовимірним, у якому перетинаються віртуальні, гібридні та фізичні реальності. Цифровий освітній простір створює нові форми розвитку знань, включно з новими учасниками за межами навчального закладу, передбачаючи фізичну та соціальну

взаємодію викладачів та здобувачів освіти [1]. Однак він ставить жорсткі вимоги до питань безпеки учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Hulai O., Shemet V., & Kabak V. Digital learning space as the main innovation of XXI century. *Distance education in ukraine: innovative, normative-legal, pedagogical aspects*. 2023. 1(3), 171–178. <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17777>.
2. Даниленко Ю., Миронович В. Скільки українців не мають доступу до інтернету і коли ми подолаємо цифровий розрив. SPEKA : вебсайт. URL:<https://speka.media/skilki-ukrayinciv-dosi-ne-mayut-dostupu-do-internetu-i-shho-robiti-z-cifrovim-rozrivom-plg4x9> (дата звернення: 03.01.2024).
3. Інформаційна безпека і кібербезпека – в чому різниця? URL: <https://indevlab.com/uk/blog-ua/informatsijna-bezpeka-i-kiberbezpekav-chomu-riznitsya/> (дата звернення: 12.01.2024).
4. Лігоненко Л.О. Цифрові навички українців: результати самооцінки, висновки та заходи для подолання цифрової інклюзії. *Економічний форум*, 2022. 1(1), 21-34. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-3>.
5. Освіта під загрозою. URL: <https://saveschools.in.ua/>
6. Чернятевич, Я. В. Цифровий робочий простір як складова сучасного ринку праці. *Підприємництво і торгівля*, 2021. (32), 60-65. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-32-08>
7. Цифрова ідентичність — у небезпеці під час війни — звіт УІМК. <https://detector.media/infospace/article/202180/2022-08-24-tsyfrova-identychnist-u-nebezpetsi-pid-chas-viyny-zvit-uimk/>.
8. Що таке цифровий слід і чи можна його приховати? <https://smartik.kiev.ua/shcho-take-tsyfrovyj-slid-i-chy-mozhna-joho-prykhovaty/>
9. Ярема І. Теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація". *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 2. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/261603>.
10. Яцик Т.П., Бодунова О.М. Щодо розмежування понять «інформаційна безпека» та «кібербезпека». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 48, т. 2. С.74-76.

Горболіс Л. М.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Застосування цифрових технологій у шкільній практиці вивчення літератури стало потребою часу, адже вони допомагають скерувати процес навчання в ефективне русло, активізуючи індивідуальне, диференційоване навчання, оптимізують його мобільну складову. У системі новітніх підходів важливу роль відіграють медіа. Застосовуючи медіакомпонент під час вивчення української літератури в старшій школі, необхідно враховувати вікові, психологічні особливості, соціальний статус учнів, рівень їхньої медіакультури, сформованість читацької компетентності школярів, ступінь згуртованості класного колективу, готовність виконувати завдання в групах і, звісно, специфіку навчального матеріалу – емоційність і складність / нескладність сприймання та розуміння літературного тексту, архітектоніка, стиль, система образів твору, місце твору в культурно-мистецькому просторі, специфіка відображення у літературному тексті культурно-історичної доби тощо.

Автори модельної навчальної програми «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук, І. Тригуб, пропонуючи вивчати в 9 класі НУШ українську літературу раннього модернізму, наголошують на важливості системного формування читацької компетентності школярів і рекомендують акцентувати на зв'язках літературного тексту з добою, формувати в дев'ятикласників читацьку

компетентність, уміння розпізнавати і передавати прихований зміст медіатексту; самостійно добирати різні способи візуалізації для передачі навчальної інформації; виявляти й розуміти деталі, підтекст у літературному творі; представляти текстову інформацію з кількох джерел, комбінуючи різні способи і засоби візуалізації змісту; створювати на основі вивченого навчального матеріалу власний або колективний медійний продукт [див.: 3].

Зауважимо, що система зазначених умінь корелюється з компетентностями, що розвиває проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»: вміння аналізувати твори кіномистецтва; базові навички емоційного інтелекту (ідентифікувати вплив медіа на емоції); вміння ефективно шукати інформацію; вміння шукати та працювати з джерелами та першоджерелами; вміння аналізувати фото, логосимволи, постери, інфографіку, інші візуальні ряди; вміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам [див.: 4].

На різних етапах вивчення, скажімо, новели «На камені» М. Коцюбинського (індивідуальна робота чи в групах, класна робота чи домашнє завдання, самостійна робота чи з участю вчителя) медіа активізує сприймання й розуміння навчального матеріалу, підсилить передбачений модельною програмою міжмистецький компонент. «Медіа використовують ... підлітки для навчання в широкому сенсі слова, отримання інформації... Це пряма й первинна функція медіа, яка пропонує все більше додаткових технологічних рішень, що враховують активність споживача: пошукові сервіси, енциклопедії, тематичні сайти тощо. Легкість і швидкість отримання інформації з медіа – важливий ресурс розвитку особистості. Можуть покращитися результати навчання, оформитися зони глибоких особистих інтересів, відбувається збагачення внутрішнього світу» [2, с. 37].

Для ефективного засвоєння навчального матеріалу й формування читацької компетентності дев'ятикласникам слушно рекомендувати різноманітні текстові матеріали – симфонічні ескізи «Море» (1903-1905) Клода Дебюссі – «Від світанку до опівдня на морі», «Гра хвиль», «Діалог вітру з морем», репродукції картин А. Куїнджі «Берег моря. Крим», М.

Глуценка «Сонце на морі», «Море», «Підхід човна» «Морські ефекти», «Гурзуф. Пристань», «На сонці», «Захід сонця», «Прогулянка узбережжям», що допоможуть зауважити про імпресіонізм як мистецьку тенденцію початку ХХ ст. і про новелу «На камені» М. Коцюбинського як закономірний імпресіоністичний факт в українській літературі. Музичний вектор інтерпретації новели М. Коцюбинського доповнить етнічний аспект – музика зурни, що згадується у творі й індивідуалізує образ молодого Алі.

Запропонований учителем для роботи в класі ретельно підібраний фрагмент із фільму «Татарський триптих» (2004) режисера О. Муратова (зокрема прикінцева сцена зустрічі Фатми з Меметом) сприятиме формуванню емоційно насиченого зорового ряду, супроводжуваного прикметною музикою з драматичними звуковими ефектами. Екранні образи Фатми й Мемета – це «матеріалізація авторського задуму в конкретній аудіовізуальній, просторово-часовій формі екранного наративу» [1, с. 15]. Залучені на урок вправи «Поясни», «Виправ помилку», «Афіша твору», «Снігова куля» тощо (за вибором учителя), а також пошуково-дослідницька, творча робота учнів удома чи в класі посилять активність і зацікавленість школярів навчальним матеріалом.

Тривекторний (музика, живопис і кіно) міжмистецький аспект до вивчення новели «На камені» М. Коцюбинського в 9 класі урізноманітнить підходи до аналізу образів, жанрової специфіки, стильової своєрідності новели письменника, сприятиме формуванню читацької компетентності, медіакультури школярів. Апелювання до медіапродуктів на різних етапах роботи з навчальним матеріалом розширить і поглибить співпрацю вчителя й учнів.

Список використаних джерел:

1. Баришполець О. Український словник медіакультури. Київ : Міленіум, 2014. 196 с.
2. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів : монографія / за наук. ред. Л. А. Найдьоновой, Н. І. Череповської. Київ : Міленіум, 2014. 248 с.

3. Модельна навчальна програма «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/89669/> (дата звернення: 20.04.2024).

4. Програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». URL: <http://surl.li/qpsgzy> (дата звернення: 22.04.2024).

Кучерук О.А.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови та методики її навчання
Житомирського державного університету імені І.Франка
Шурхно Н.Ф.,
завідувач Дяківської гімназії Берездівського ліцею Берездівської
сільської ради Шепетівського району Хмельницької області,
аспірантка Житомирського державного університету імені І. Франка

ЗВ'ЯЗОК ЧИТАННЯ І ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ОСВІТИ

В умовах сьогодення належне сприймання й використання інформаційних даних є необхідним для забезпечення ефективної діяльності в інформаційному суспільстві. У житті людина щоденно переглядає різні тексти, з яких може черпати інформацію. Якість процесу інформування залежить від рівня інформаційної грамотності, що є характерною ознакою людини інформаційного суспільства, а читання текстових джерел (книг, журналів, газет, електронних новинних стрічок, вебсайтів, блогів, інструкцій, електронних підручників, електронних листів, смс та ін.) становить ключову умову формування цієї грамотності.

Актуальність умінь читання й опрацювання інформації визначено в Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» [10]. За «Державним стандартом базової середньої освіти»,

«читати з розумінням» належить до наскрізних умінь у всіх ключових компетентностях, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану й очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу та добору контраргументів [4, с.5]. Водночас у Додатку 1 до «Державного стандарту базової середньої освіти» в частині опису інформаційно-комунікаційної компетентності через призму потенціалу мовно-літературної освітньої галузі виокремлено вміння (використовувати різні види сприймання текстів, медіатекстів для пошуку, оброблення, аналізу та добору інформації, використовувати сучасні цифрові технології для розширення читацького досвіду, кола читацьких інтересів та ін.), а також ставлення (задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі, готовність дотримуватися авторських прав, прагнення особистісного розвитку як компетентного мовця і читача за допомогою цифрових технологій тощо) [4].

Читання – це надпредметне вміння, яке дає змогу людині розвивати когнітивну сферу, відповідно воно відіграє в навчанні ключову роль. У добу інформаційного суспільства, коли вчитель не єдине джерело інформації, читання є наскрізним умінням, необхідним для подолання освітніх втрат і успішного життя.

Формування предметної і ключових компетентностей як освітніх результатів потенційно залежить від частоти, інтенсивності, мотивованості читання й рівня розвитку читацької грамотності. Маркерами такого читання є позитивне ставлення до читання; багатий словниковий запас учнів; читацький досвід, здатність розуміти тексти, насичені смислами тощо.

Читацька грамотність, зокрема в частині розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових, друкованих, електронних текстів,

готовності до активної участі в суспільному житті на основі читацького досвіду, по суті, є у взаємодоповнювальних відношеннях з інформаційною грамотністю. Про проблему свідчить той факт, що, за основними висновками участі України в дослідженні PISA-2022, щодо читацької грамотності учнів маємо масштабні навчальні втрати порівняно з 2018 р. Втрати з читання 15-річних здобувачів освіти еквівалентні двом рокам навчання [6, с.203].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з окресленої проблеми. Поступи НУШ у напрямі до європейської якості освіти активізують наукові дослідження з формування наскрізних умінь учнів, зокрема вмінь читання й опрацювання інформації. Питання читання й інформаційної грамотності представлено в працях українських науковців:

- визначено роль традиційного та електронного підручника у формуванні інформаційної грамотності учнів старшої школи та саморозвитку особистості [11];

- читання розглядається як один із провідних засобів здобування інформації [3, с. 20];

- окреслено проблему читання й формування читацької грамотності на уроках української мови як основи інформаційної діяльності здобувачів освіти, освітньої практики упродовж життя [1; 2];

- окреслено окремі аспекти методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до формування читацької грамотності учнів, зокрема 5- 6 класів НУШ [8];

- розглянуто питання формування інформаційної грамотності в межах проекту «Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус» («МЕДІА&КАПСУЛИ») [9, с. 326].

Аналіз праць науковців свідчить про пошуки шляхів розв'язання сучасних освітніх викликів, однак проблема формування інформаційної грамотності учнів з опертям на метапредметне вміння читати потребує подальшого студювання шляхів і методів її розв'язання, зокрема в лінгводидактичному розрізі.

Мета статті – розкрити деякі аспекти формування інформаційної грамотності в учнівства на основі читацьких стратегій й надати окремі методичні рекомендації для покращення шкільних практик формування інформаційної грамотності із використанням видів читання в процесі навчання української мови старшокласників.

Основний виклад. Аналіз праць науковців (О. Мерзлякової, Ю. Надольської, О. Семенов, М. Ячменик та ін.) дає нам підстави розглядати інформаційну грамотність як здатність мовної особистості визначати й формулювати інформаційні потреби; шукати й отримувати інформацію; критично сприймати інформацію на основі розрізнення фактів і суджень, достовірних відомостей і фейків, маніпуляцій; оцінювати й систематизувати інформацію на основі роботи з медіатекстом, соціальними мережами; виявляти мову ворожнечі й уникати її; обробляти інформацію з використанням ІКТ; використовувати, передавати, створювати й поширювати інформацію з дотриманням етичних норм, принципів академічної доброчесності [5, с.212]. Відповідно компонентами інформаційної грамотності є такі складники, як: мотиваційно-ціннісний (вияв інтересу, потреби до роботи з інформацією, висловлення ставлення до конкретної інформації, до авторської позиції, до тексту, медіатексту, вияв власних ціннісних орієнтацій, переконань); когнітивний (знання щодо інформації, дезінформації, фактів, фейків, суджень, контексту, тексту, медіатексту, процесів рецепції і генерування тексту/ медіатексту); поведінковий (сукупність умінь шукати інформацію, зіставляти її, читати тексти, медіатексти, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати, систематизувати, поширювати їх, надавати їм іншої форми, створювати власні тексти, інформаційні медіапродукти; здатність застосувати ці вміння для розв'язання стандартних і нестандартних завдань у реальних ситуаціях).

Шлях до інформаційної грамотності учня як мовної особистості лежить через роботу з текстом, медіатекстом. За Н. Бондаренко, «якість сприймання й розуміння тексту залежить від виду читання. У навчанні мови доцільно

систематично практикувати такі види читання залежно від прогнозованого використання здобутої з тексту інформації та зумовленої ним комунікативної установки читача на ступінь повноти і точності розуміння тексту: переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, пошукове (дослідницьке, або критичне)» [1, с.24]. Ці види читання потенційно уможливають формування в учнів різних читацьких стратегій.

Читацька стратегія – загальний план сукупності свідомих, цілеспрямованих дій читача, що веде текстову інформацію (через сприйняття на основі особистісного досвіду) до когнітивних структур особи, яка читає. Відповідно читацька стратегія – феномен, який пов’язує текстову інформацію і пізнавальні процеси та результат пізнання її, засвоєння змісту тексту. З читацькими стратегіями корелюють шляхи поліпшення ситуації оволодіння учнями інформаційною грамотністю.

У контексті формування інформаційної грамотності учнів старших класів під час мовної освіти доцільно розвивати різні природовідповідні читацькі стратегії (в індивідуальному, груповому, парному форматах навчальної діяльності), що передбачають роботу з текстами, медіатекстами (цілісними, перерваними; множинними; паперовими, цифровими – новинами, публіцистикою, рекламою, інформаційною аналітикою). Зокрема, у процесі навчання української мови юних здобувачів варто передбачати такі читацькі стратегії:

- читацькі стратегії, що підтримують читання, – читання з маркуванням тексту, ведення заміток, створення хмар із ключовими словами, створення кросвордів, комп’ютерних презентацій, інфографіки, заповнення таблиці «Знаю – хочу дізнатися – дізнався (після прочитання тексту, цифрового тексту)»;

- читацькі стратегії, що потребують компресії (стиснення) інформації, – систематизація інформації з описового тексту у вигляді інтелектуальної карти, заповнення схем («Риб’ячий скелет»), матриць фактами і судженнями, вписування реплік, речень, мінітекстів в організатори коміксів;

- читацькі стратегії, що передбачають дослідження культуровідповідних смислів, – концептуальний аналіз;

- читацькі стратегії, що уможлиблюють аналіз змісту тексту у зв'язку з формою його вираження – лінгвопоетичний аналіз художнього тексту, аналіз множинних текстів із таблицями, графіками, діаграмами, ілюстраціями та ін.;

- читацькі стратегії, пов'язані зі створенням концептуальної моделі на основі опрацювання й запам'ятовування інформації з різних джерел;

- читацькі стратегії, що базуються на нелінійній роботі з традиційним чи цифровим текстом: від ознайомлювального читання, вивчального читання до пошукового, з поверненням до необхідних фрагментів тексту, – з подальшим створенням учнями інтерактивних робочих аркушів, тематичних відеороликів, комплексних компетентісно орієнтованих завдань на основі реальних життєвих ситуацій;

- читацькі стратегії, що передбачають інтерпретацію текстової інформації з опертям на власний досвід учня, – відгук учня про текст, з подальшим роздрукуванням відгуку чи поширенням його в соціальній мережі;

- читацькі стратегії, що передбачають діалог, дискусію за змістом прочитаної інформації;

- читацькі стратегії, що передбачають редагування медіатекстів (листівок, рекламних текстів), із використанням словників.

Під час застосування читацьких стратегій у практиці навчання української мови важливо спрямовувати роботу на цілісне формування інформаційної грамотності, з урахуванням структурно-змістових особливостей її компонентів – мотиваційно-ціннісного, когнітивного й поведінкового.

Висновки. Потенціал сучасної українськомовної освіти в старших класах уможливорює формувати інформаційну грамотність учнів на основі різних читацьких стратегій. У цій публікації беремо до уваги, що інформаційна грамотність становить сукупність таких компонентів: мотиваційно-ціннісний (вияв інтересу, потреби до роботи з інформацією,

висловлення ставлення до конкретної інформації, до авторської позиції, до тексту, медіатексту, вияв власних ціннісних орієнтацій, переконань); когнітивний (знання щодо інформації, дезінформації, фактів, фейків, суджень, контексту, тексту, медіатексту, процесів рецесії і генерування тексту/медіатексту); поведінковий (сукупність умінь шукати інформацію, читати тексти, медіатексти, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати, поширювати їх, надавати їм іншої форми, створювати власні тексти, інформаційні медіапродукти, здатність застосувати ці вміння для розв'язання стандартних і нестандартних завдань у реальних ситуаціях). Під час розвитку читацьких стратегій учнів у практиці навчання української мови важливо враховувати структурно-змістові особливості інформаційної грамотності.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні питань підготовки майбутніх учителів-словесників до формування інформаційної грамотності в учнівської молоді.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н. «Читання як життєва стратегія»: реалізація державної політики книгочитання-2032 у підручникотворенні. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. №30. С.19–31. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-19-31>.
2. Бондаренко Н. В. Читання як засіб активізації мовленнєвої діяльності учнів на уроках української мови. *VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство»*. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. С. 264–270. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716112/1/BNV_2019_volosh.pdf.
3. Горошкіна О.М. Роль читання у формуванні ключових компетентностей учнів ліцею. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 20-22.
4. *Державний стандарт базової середньої освіти*. 2020. 472 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

5. Кучерук Оксана, Кратюк Світлана, Шурхно Наталія. Формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення учнівської молоді. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), 21 лютого 2023 року. За заг. ред. К. Я. Климової. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 210-215. URL: <https://polissiauniver.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf#page=252>.
6. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018* / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
7. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022*/ кол. авт.: Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук та ін. Київ: УЦОЯО, 2023. 395 с.
8. Семенов О.М. Формування читацької грамотності учнів: від теорії до практики. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. №6. С. 108-121.
9. Семенов О.М. Інноваційні платформи для розвитку медіакультури та медіаграмотності молоді. *Інновації і трансфер технологій: методи, моделі та механізми управління*: колективна монографія / за ред. д.е.н. В.А.Омельяненка. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. 2023. С.319-337.
10. *Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»*. Розпорядження КМУ від 3 березня 2023 року № 190-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323>.
11. Черноус О. Формування інформаційної грамотності учнів як складова елементів навчального матеріалу електронних підручників. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Випуск 27. С. 277-284.

Лукіяничук І.В.,
викладач кафедри української мови та методики її навчання,
здобувач вищої освіти ОС Доктор філософії,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ФАКТЧЕКІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕДІАОСВІЧЕНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У сучасному інформаційному світі, насиченому різноманітними медіаформатами та швидкою поширенням інформації, навички критичного мислення та медіаосвіченість стають надзвичайно важливими. Відсутність таких навичок може призвести до недостовірної інформації, маніпуляцій та навіть фактів дезінформації. Один із засобів боротьби з цими явищами та формування медіаосвіченості – це фактчекінг. Актуальність дослідження даної теми полягає в тому, що сучасні учні зіштовхуються зі зростаючою кількістю інформації з різних джерел, включаючи соціальні мережі, новинні портали та інші медіа. Однак багато з цієї інформації може бути неточною, маніпулятивною або навіть фейковою. У такому контексті набуває особливої важливості формування медіаосвіченості учнів, щоб вони могли критично оцінювати інформацію, яку вони споживають, а в медійному просторі постійно з'являються нові форми та методи маніпуляції інформацією, спрямовані на вплив на громадську думку. У цьому контексті формування у учнів навичок фактчекінгу стає ключовим елементом розвитку їхньої критичної медіаосвіченості.

Фактчекінг – це процес перевірки інформації на достовірність та правдивість. Це не просто вміння визначити правдиве від неправдивого, але й комплексний підхід до аналізу джерел, перевірки фактів та оцінки

об'єктивності інформації. У контексті педагогічної практики фактчекінг може бути потужним інструментом формування медіаосвіченості учнів. Фактчек або фактчекінг представляє собою один із напрямків журналістики розслідувань, спрямований на перевірку достовірності фактів у публічних заявах осіб різних сфер – від топ-персон і політиків до експертів та державних діячів. Його метою є виявлення та розкриття фейків, неправдивих тверджень, маніпуляцій, пропаганди та дезінформації. Однак, у відміну від традиційної журналістики розслідувань, фактчекінг ґрунтується тільки на даних з відкритих офіційних джерел, уникаючи використання інсайдерських даних чи аргументів, які можуть бути спроможні на людський фактор.

У сучасному інформаційному світі методологія фактчекінгу знаходить все більше застосувань, зокрема, для перевірки достовірності фото- та відеоматеріалів. Окремим напрямком фактчекінгу стала перевірка виконання обіцянок. Для здійснення перевірок у сучасному фактчекінгу активно використовуються різноманітні програмні засоби та спеціалізовані програми [1].

Фактчекінг, як інструмент перевірки достовірності інформації, набуває особливого значення в таких умовах. Він допомагає учням розрізняти правдиву інформацію від маніпулятивної та фейкової, навчаючи їх аналізувати джерела, перевіряти факти та робити обґрунтовані висновки.

Враховуючи швидкі темпи розвитку медійного простору та поширення дезінформації в Інтернеті, дослідження ролі фактчекінгу в формуванні медіаосвіченості учнів є актуальним та важливим завданням для сучасної педагогічної практики.

Крім того, зростає важливість розуміння суспільством та активної участі в інформаційному просторі, адже інформація має значний вплив на формування світогляду та поведінки людей. Отже, дослідження ролі фактчекінгу в контексті формування медіаосвіченості учнів не лише сприяє покращенню якості навчання, а й сприяє зміцненню демократичних цінностей та інформаційної грамотності в суспільстві.

Перш за все, фактчекінг навчає учнів критичному мисленню. Перевіряти інформацію на достовірність – це не лише вміння знайти правильну відповідь, але й вміння аналізувати, порівнювати, визначати біаси (систематичні відхилення від об'єктивності або суб'єктивні перекоси в сприйнятті, оцінці або обробці інформації) та маніпуляції. До біасів ми відносимо попередні упередження, які впливають на наше рішення або спосіб мислення, або навіть несвідомі підсвідомі упередження, які формують наше сприйняття світу, виникають з різних причин, таких як культурні впливи, особисті вподобання, попередні досвід і навіть наша власна психологія. Наприклад, підтверджуючий біас може виникнути, коли ми шукаємо інформацію, яка підтверджує наші власні упередження або думки, і ігноруємо або відкидаємо інформацію, яка суперечить нашим поглядам.

У контексті медіаосвіти та фактчекінгу розуміння біасів допомагає учням критично оцінювати інформацію та розрізняти об'єктивність від суб'єктивності. Вони навчаються впізнавати, які біаси можуть впливати на інформацію, яку вони отримують, і розвивають навички аналізу, щоб ефективно працювати з ними. Відтак, учні, які мають досвід фактчекінгу, стають кращими критичними мислителями, здатними розрізняти об'єктивність від підману.

Друге, фактчекінг допомагає учням розвивати інформаційну грамотність. Він навчає, як шукати та відібрати найбільш достовірні джерела інформації, як користуватися різними джерелами та як перевіряти достовірність даних.

Крім того, фактчекінг сприяє розвитку самостійності та самодисципліни. Перевіряти інформацію на достовірність вимагає часу, уважності та наполегливості. Учні навчаються бути впевненими в своїх можливостях, вміти працювати самостійно та контролювати якість своєї роботи [2].

Водночас, існують певні виклики у впровадженні фактчекінгу в педагогічну практику. По-перше, це необхідність розробки відповідних

навчальних матеріалів та методик, спрямованих на формування навичок фактчекінгу. По-друге, необхідно враховувати рівень підготовки учнів та адаптувати завдання та вправи до їхніх потреб і можливостей.

У цілому, фактчекінг є важливим інструментом для формування медіаосвіченості учнів, оскільки він сприяє розвитку критичного мислення, інформаційної грамотності та самостійності. Впровадження фактчекінгу в педагогічну практику може бути важливим кроком у підготовці учнів до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Використання методу фактчекінгу на уроках української мови та літератури може бути цікавим та корисним для формування критичного мислення та медіаосвіченості учнів. Ось декілька ідей, як ви можете впроваджувати фактчекінг на уроках:

- *аналіз текстів*: під час вивчення літературних творів або журналістських матеріалів учні можуть перевіряти факти, подані в тексті, за допомогою фактчекінгу, наприклад, шукати джерела, що підтверджують чи спростовують інформацію, а також аналізувати можливі біаси;

- *дослідження теми*: перед обговоренням нової теми або прочитанням тексту, учні можуть здійснити фактчекінг щодо ключових понять або подій, пов'язаних з цією темою, що сприятиме кращому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення;

- *створення власних матеріалів*: запропонуйте здобувачам освіти створити свої власні тексти або проєкти та попросіть їх включити фактчекінг як частину процесу роботи. Наприклад, під час написання есе чи статті вони можуть включити перевірку фактів і посилання на авторитетні джерела.

- *обговорення медіа*: перегляньте разом з учнями медійні матеріали, такі як новини, статті або блоги, і проведіть фактчекінг, щоб визначити їхню достовірність та об'єктивність. Це може стати основою для обговорення ролі медіа у формуванні поглядів та переконань.

- *дебати та дискусії*: проведіть дебати або дискусії на основі контроверсійних тем, і попросіть учнів використовувати фактчекінг для

підтвердження своїх аргументів. Це сприятиме розвитку критичного мислення та вміння аналізувати інформацію.

Використання фактчекінгу на уроках української мови та літератури може стати не лише ефективним, але й важливим інструментом для розвитку навичок критичного мислення, медіаосвіченості та літературного аналізу учнів.

По-перше, фактчекінг надає учням можливість активно займатися критичним мисленням, оцінюючи та аналізуючи інформацію, яку вони зустрічають у текстах, статтях чи інших джерелах. Вони вчаться перевіряти достовірність фактів, шукати докази та переконливі аргументи, а також розрізняти об'єктивність від суб'єктивності.

По-друге, фактчекінг сприяє розвитку медіаосвіченості учнів, оскільки вони навчаються критично оцінювати різноманітні джерела інформації, розрізняти факти від думок та домислів, а також розуміти механізми медійної маніпуляції.

По-третє, фактчекінг допомагає учням розвивати навички літературного аналізу, оскільки вони вчаться досліджувати та інтерпретувати тексти, встановлювати зв'язки між різними літературними творами, а також аналізувати авторські інтенції та стилістичні прийоми.

Отже, фактчекінг на уроках української мови та літератури допомагає учням розвивати комплекс навичок, які є важливими для їхнього успішного функціонування у сучасному світі інформації та культурного середовища. Загалом, фактчекінг може бути корисним інструментом для розвитку критичного мислення та медіаосвіти учнів, допомагаючи їм стати більш обізнаними та інформованими громадянами.

Список використаних джерел:

1. Гороховський О., Мельникова-Курганова О., Мірошниченко П., Островська Н. *Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів*. URL: <https://without-lie.info/laboratory/posibnyky/posibnyk-media-tainformatsiyna-hramotnist-dlia-uchniv-9-11-12-klasiv-ros/> (дата звернення: 20.04.2024).

2. Ейсмунт В. *Інструменти фактчекінгу: як професійно відрізнити брехню від правди*. URL: <https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktcheking-u-yak-profesiyno-vidriznyati-brehnyu-vid-pravdi-i407> (дата звернення: 20.04.2024).

Резніченко З.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри розвитку освітніх галузей
Полтавська академія неперервної
освіти ім.М.В.Остроградського

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Державний стандарт базової середньої освіти 2020 року закладає міцні підвалини для розвитку медіаграмотності учнів [1]. Вона інтегрована в усі 9 освітніх галузей та 11 ключових компетентностей, визначених стандартом. Це означає, що набуття навичок медіаграмотності не обмежується окремими уроками, адже вона інтегрована в усі предмети, що обумовлено цілями та ціннісними орієнтирами стандарту, які проголошують пріоритетами становлення вільної особистості, підтримку самостійності, підприємливості, ініціативності, а також розвиток критичного мислення та впевненості в собі.

Медіаграмотність розвиває навички, потрібні для розуміння і використання інформації, представленої через різні медіаканали, зокрема телебачення, радіо, газети, інтернет, соціальні медіа тощо [2, с.6].

Реалізація цих цілей тісно пов'язана з формуванням ключових компетентностей учнів. Одинадцять таких компетентностей, визначених стандартом, так чи інакше, стосуються медіаграмотності, наприклад:

- Вільне володіння державною мовою (критична оцінка інформації з медіатекстів);
- Компетентності в галузі природничих наук (робота з джерелами даних, розпізнавання псевдонаукових теорій);
- Інформаційно-комунікативна компетентність (відповідальне ставлення до інформації, академічна доброчесність);
- Культурна компетентність (опанування культурних здобутків через медіа);
- Громадянські та соціальні компетентності (критичний аналіз суспільних подій через медіа).

Важливо зазначити, що медіаграмотність опосередковано впливатиме й на формування інших компетентностей: інноваційність, підприємливість і фінансову грамотність, математичну та екологічну.

Основою формування всіх ключових компетентностей у Держстандарті є, зокрема «знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі» [1]. Це ще раз підкреслює значення медіаграмотності.

Державний стандарт базової середньої освіти характеризує одинадцять наскрізних умінь, спільних для всіх компетентностей, пов'язаних з нашою темою. До них, наприклад, належить: уміння читати з розумінням: не просто сприймати текст, а критично його аналізувати, оцінювати доказовість аргументів, виявляти маніпуляції та фейки.

Вміння критично і системно мислити — примітна ознака медіаграмотності й одночасно наскрізне вміння Держстандарту, визначати характерні ознаки явищ, подій та ідей, аналізувати та оцінювати інформацію, розрізняти факти та інтерпретації, а також приймати обґрунтовані рішення [1].

Інші наскрізні вміння: діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати

проблеми та співпрацювати з іншими – також базуються на знаннях і навичках, що характеризують медіаграмотність.

Державний стандарт базової середньої освіти чітко окреслює медіаграмотність як наскрізний принцип, який пронизує всі дев'ять освітніх галузей:

Мовно-літературну:

- Учні сприймають, аналізують, інтерпретують, критично оцінюють та використовують інформацію з різних текстів, включаючи медіатексти.
- Використовують інформацію для досягнення життєвих цілей, збагачення досвіду та духовного розвитку.
- Взаємодіють з іншими в цифровому просторі, дотримуючись норм літературної мови.

Математичну:

- Учні використовують медіа для візуалізації математичних понять, розв'язання задач та подання результатів.
- Розвивають критичне мислення, аналізуючи статистичні дані та візуальні матеріали з медіа.

Природничу:

- Учні опрацьовують, систематизують та представляють інформацію природничого змісту, в тому числі з медіаджерел.
- Формують критичне мислення та навички аналізу інформації, розпізнаючи фейкові новини та псевдонаукові теорії.

Технологічну:

- Учні реалізують творчий потенціал, формують критичне та технічне мислення, використовуючи медіаінструменти.
- Використовують технології для розв'язання проблем, безпечно та відповідально діючи в інформаційному суспільстві.
- Створюють власні медіапродукти, дотримуючись етичних норм.

Інформатичну:

- Учні критично мислять, знаходять, аналізують, перетворюють, узагальнюють, систематизують та подають дані з різних джерел, включаючи медіа.
- Створюють інформаційні продукти, використовуючи ІКТ для доступу до інформації, спілкування та співпраці.
- Усвідомлюють наслідки використання ІКТ для себе, суспільства та довкілля, дотримуючись етичних, культурних і правових норм інформаційної взаємодії.

Соціальну і здоров'язбережувальну:

- Учні критично оцінюють інформацію про здоров'я та способи життя, розпізнають дезінформацію.
- Використовують медіа для пропаганди здорового способу життя та формування відповідального ставлення до власного здоров'я.

Громадянську та історичну:

- Учні розвивають критичне мислення, працюють з різними джерелами інформації, формують історично обґрунтовані запитання, використовуючи медіа.
- Формують активну громадянську позицію, розуміючи минуле, сучасне та зв'язки між ними.
- Використовують медіа для участі в громадському житті та відстоювання своїх переконань.

Мистецьку:

- Учні використовують інформаційне середовище у власній творчості та художній комунікації.
- Аналізують медіатексти з погляду художньої виразності, розуміючи вплив медіа на мистецтво.
- Створюють власні медіапродукти, використовуючи різні художні техніки.

Фізичну культуру:

- Учні оцінюють інформацію про спорт та фізичну активність, розпізнають дезінформацію.
- Використовують медіа для позитивної мотивації на здоровий спосіб життя та спорт.
- Аналізують спортивні події та змагання, використовуючи медіа.

У додатках Державного стандарту базової середньої освіти, що характеризують компетентнісний потенціал освітніх галузей детально розкривається потенціал медіаосвіти (і, відповідно, медіаграмотності, як її результату). Свідчення цього, наприклад, згадування понад 510 разів терміна «медіатекст», понад 200 разів терміна «джерело інформації», 80 – критичне мислення [3, с.10].

З 2018 року учні пілотних шкіл Нової української школи навчаються за посібниками, у змісті яких інтегровано медіаграмотність (українська мова, інтегрований курс «Я досліджую світ») [3, с.7].

Підкреслимо, що основи медіаграмотності – це не лише окремий предмет, а методологія, що використовується педагогами різних освітніх галузей. У школах і закладах позашкільної освіти працюють факультативи та гуртки з медіаосвіти та медіаграмотності, основ журналістики тощо.

Вважаємо, що всі освітні галузі містять медіаосвітній складник. Вочевидь, компетентнісний потенціал кожної з галузей визначається цілями та очікуваними результатами. Відзначимо, що найширше цей потенціал представлений у мовно-літературній, інформатичній, громадянській та історичній, мистецькій освітніх галузях. Це передбачувано, виходячи із завдань, які стоять перед освітою сьогодні.

Інтеграція медіаграмотності в освітній процес робить його цікавішим, динамічним та інтерактивним, готуючи учнів до успішного життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity* [State standard of basic secondary education] (2020). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> [in Ukrainian].
2. Dovzhenko O., Yehorova A., Ivanova T., Miskyi V., Potapova V., Yurychko A. & O. Volosheniuk, V. Ivanov (2023) *Mediahramotnist pid chas viiny: teoriia, metodyka, interaktyv* [Media literacy during the war: theory, methodology, interactive]. K. : Akademiia ukrainskoi presy, Tsentrl vilnoi presy [in Ukrainian].
3. Mokrohuz O.P., Volosheniuk O.V., Dehtiarova H.A., Starahina I.P., Shalamov R. V. & Ivanov V.F., Volosheniuk O.V., Yevtushenko R. I. *Mediaosvita v Derzhavnomu standarty bazovoi serednoi osvity (5–6 klasy)* [Media education in the State standard of basic secondary education (grades 5–6)]. Kyiv : Akademiia ukrainskoi presy, Tsentrl vilnoi presy [in Ukrainian].

Пугач А. В.,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя
Інституту проблем виховання НАПН України

ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕСУРС ФАКТЧЕКІНГУ В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ
МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТАРШОКЛАСНИКІВ

В умовах нестабільного та суперечливого, ускладненого стрімкою глобалізацією, пандемією, інформаційними війнами і збройною агресією, сьогодення, набуває особливої значущості здатність людини протистояти різноманітним викликам, успішно вирішувати суспільні, професійні, особистісні завдання, долати кризи, життєві перешкоди, прагнути подальшого розвитку і самореалізації, особистого добробуту. У зв'язку з цим посилюється увага до ментального здоров'я передусім дітей як найуразливішої категорії суспільства.

Здоров'я належить до атрибутивних характеристик людини і пов'язане з поняттями щастя, успішності, гармонії, сенсу життя. Попри безліч його трактувань, актуалізованих у міждисциплінарному дискурсі філософів, фахівців сфери охорони здоров'я, соціологів, педагогів, психологів, загальноприйнятим у науковій спільноті є визначення з Преамбули Конституції (Статуту) ВООЗ (1948): здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад. В екзистенційному вимірі культура здоров'я постає як особистісна якість з формування, збереження, зміцнення здоров'я на основі знань, мотивації, принципів здорового способу життя, розвитку потенційних здатностей особистості з підтримки тілесного здоров'я, психічної саморегуляції, духовної культури, соціальної комунікації; як чинник формування цінностей людини, соціуму [1]. Сформована системою норм, цінностей, уявлень, поведінки, культура здоров'я утверджується визначальним фактором життєдіяльності людини у мінливому сьогоденні.

Розглядаючи складники здоров'я, дослідники, поряд із трактуванням ВООЗ психічного здоров'я (стан добробуту, за якого людина може реалізувати власний потенціал, протистояти життєвим викликам, продуктивно працювати, діяти на благо спільноти), послуговуються й іншими, близькими до нього за змістом, категоріями: ментальне, душевне, емоційне. Ментальне здоров'я пов'язують з поняттям «ментальність», розуміючи її як духовне утворення, що виявляється у характерних особливостях світосприйняття, системі моральних вимог, цінностей, принципів виховання, формах взаємин між людьми, родинних засадах, ставленні до довкілля і праці, національному характері [2, с. 61]. Ментальність особистості відображає світосприйняття, світопізнання, світорозуміння, бачення власного місця у світі і власного світу на основі виховання, життєвого досвіду, установок, цінностей, поглядів, переконань, суспільних стереотипів, архетипів; постає певним мірилом дійсності, соціокультурним феноменом (Т. Власевич, Т. Костєва, О. Петінова та ін.).

Стан ментального здоров'я визначає якість життя, адже йдеться про самопочуття, настрої, емоції, душевний комфорт і гармонію, можливість радіти, будувати плани, працювати, контактувати з оточенням. У ментальному здоров'ї учнів старшої школи відображено вікові особливості розвитку, пов'язані із загальною перебудовою організму, нестійкістю психіки, сумнівами, мріями про майбутнє, переживаннями за результати навчання, стосунки з дорослими, друзями, прагненням самостійності, а в умовах воєнного стану і з іншими, стресогенними чинниками. Дослідження компанії Alligator Digital засвідчило, що, попри стереотипи, для молоді ментальне здоров'я є більшим викликом, ніж для інших вікових груп; найвразливіші – підлітки 13–15 років, серед 18–24-річних – 56% відчувають стрес, 53% пригніченість, 45% виснаженість (https://drive.google.com/file/d/1J_7TOv6-Q8JQutyFu-Ush5Cm79oKuIcj/view).

На допомогу в пошуку джерел сили на рівні усвідомлення власного психічного стану, оцінки його кризовості, при звичаєння до піклування про ментальне здоров'я спрямовано Всеукраїнську програму ментального здоров'я «Ти як?» (<https://howareu.com/>), що спільно з МОН ініціювали старт 2023–2024-ого першим уроком «ТИ ЯК? Повертаємось до школи!». Експерти комунікаційної кампанії «Ти як?» звернулися до тем: як заспокоїти дитину під час повітряної тривоги, розпізнати проблеми з ментальним здоров'ям, діяти під час панічної атаки. На думку фахівців, протистояти викликам допоможуть заняття спортом і фізична активність; здорове харчування; повноцінний сон; хобі або волонтерство; побудова планів; позитивне ставлення до життя, піклування про тих, хто поруч. Водночас згадане дослідження компанії Alligator Digital засвідчує: спеціалізована допомога – не єдиний шлях піклування про ментальне здоров'я, значну роль відіграє також самопомога: спілкування, хобі та медіа.

В окресленому контексті ефективним інструментом формування культури ментального здоров'я старшокласників, збереженні емоційної стійкості, балансу між прагненням особистого добробуту, безпеки і реаліями

сьогодення, стабільності в екстремальній життєвій ситуації, зокрема умовах воєнного стану, вважаємо освітні практики фактчекінгу. Фактчекінг (від *англ. Fact checking*) у загальному розумінні – перевірка фактів і тверджень на точність та правдивість, пошук першоджерел щодо дат створення повідомлень, фото, відеоматеріалів, дослідження даних з метою з'ясування їх достовірності. Фактчекінг з'явився разом із ЗМІ, вийшовши за межі журналістики, постав як громадянська ініціатива, новий тренд завдяки стрімкому розвитку ІКТ, а також у зв'язку з поляризованістю та схильністю до популізму сучасного комунікативного простору [3]. Агресивний вплив медіа під час політичних виборів, в умовах гібридної війни, пандемії, військової агресії спонукає до перевірки й уточнення важливої інформації, уважного й обережного ставлення до нав'язливої реклами не лише журналістів-розслідувачів (фактчекірів), а й звичайних громадян, що актуалізує медіаграмотність, критичне мислення особистості як ключових компетентностей у цифровому суспільстві.

Педагогічний аспект фактчекінгу пов'язаний безпосередньо з освітнім процесом, участю в освітніх, громадських, культурних проєктах, різних шкільних заходах. Зокрема, навички фактчекінгу посилять ефективність використання проблемного методу під час аналізу будь-якої навчальної інформації з актуалізацією питань авторства і розташування матеріалу, його достовірності, аргументованості, переконливості тверджень, репрезентативності використаних джерел. У проєктній діяльності (науковий проєкт, есе, інтерв'ю з видатною постаттю), що передбачає занурення у проблематику, історичну епоху, вивчення біографії героїв на основі архівних документів, мемуарів, свідчень учасників подій, здійснюється перевірка інформації за допомогою різних джерел, зокрема і соціальних мереж. Оскільки старшокласники є активними їх користувачами, варто сформувати поведінкову звичку, як норму, культуру поведінки, перевіряти поширювані цитати на авторство, за допомогою спеціальних ресурсів з'ясовувати автентичність фотоматеріалів (постановочні, репортажні, рекламні,

пропагандистські) [4]. Під час взаємодії з медіатекстами, перегляду документальних стрічок, художніх чи науково-популярних фільмів, що використовують на заняттях, доцільно звернути увагу учнів не лише на довіру до цих медіапродуктів, їх достовірність, а й емоції, що вони викликають, активізувати вироблення певної інтуїції у ставленні до інформації. Цьому сприятиме спостереження за власним психоемоційним станом, уважність до підвищеної емоційності, агресії, пов'язаних із маніпуляціями і навіюванням.

Слушними вважаємо ідеї про те, що практики фактчекінгу допомагають нормалізувати невизначеність і складність оточення (що змушує хвилюватися, робити поспішні висновки), применшити вплив психологічних загроз, надати емоціям керованості. Під час перевірки фактів і зображень старшокласники набувають навичок емоційної вправності, контролю емоційної реактивності як природної схильності формувати думки лише на власних почуттях [3]. В умовах війни посилюється значущість інфогієни, адже ІІСО ворога, маніпуляції недобросовісних ЗМІ можуть призвести до стресу, сумнівів у власних силах, здатності протистояти викликам. Опановані під час фактчекінгу вміння безпечно орієнтуватися в медіапросторі, обирати потрібну інформацію, ефективно використовувати медіа у власній творчості сприяють набуттю медіаімунітету (Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, 2016) як здатності протистояти загрозливим медіавпливам, досягати психологічного добробуту, рівноваги у споживанні медіапродукції.

Організація фактчекінгу в закладі освіти передбачає етапи: ознайомлення старшокласників з поняттями «фейк», «дипфейк», «пропаганда», «маніпуляція», «дезінформація», «інформаційно-психологічна операція» (ІІСО) тощо, поняттям «лічильник правди» (правда (true), переважно правда (mostly true), напівправда (half true), переважно брехня (mostly false), брехня (false), «вогняні штани» (pants on fire)) (<https://nsju.org/>); пошук зарубіжних і українських фактчекінгових проєктів; визначення українських фактологічних ресурсів (офіційних, авторитетних джерел

інформації); опанування базового алгоритму перевірки фактів. Розвитку медіаімунітету й інтуїції, навичок інфогігієни, як зазначають медіаексперти (<https://texty.org.ua/>), сприятимуть знання ознак брехні: слабкість, непереконаливість аргументації, опертя не на факти, а на умовні загальновідомі твердження, маніпулятивність і підсилена емоційність заголовку, забарвленість лексики тексту з метою зачепити, викликати різноманітні емоції.

Отже, практики фактчекінгу як інтерактивна практична діяльність старшокласників постають значущим педагогічним ресурсом щодо розвитку критичного мислення, громадянської свідомості, навичок ефективної взаємодії з медіа, адже спрямовані на формування культури ментального здоров'я у розумінні ціннісного ставлення особистості до себе, оточення, рідної держави.

Список використаних джерел:

1. Лаврова Л. В., Братаніч Б. В. Культура здоров'я як предмет філософського розгляду. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2021. № 2. С. 108–113. doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.2.14.
2. Власевич Т. Ментальність як вихідний вимір народного світобачення. *Вісник Львівського університету*. 2011. Вип. 1. С. 56–65. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/1_2016/7.pdf.
3. Практична медіаграмотність для бібліотек/ Власюк О. В., Іванова Т. В., Потапова В. І., Срібна І. С. Київ: АУП, 2019. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Mediahramotnist_dlya_bibliotek_AUP_2019.pdf
4. Сирцова О., Дашко М. Уміння запобігати інтернет-загрозам як складова критичного мислення учнів. *Зб. ст. Восьм. міжнар. наук.-метод. конф. «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ: ЦВП, АУП, 2020. 494 с. С. 124–132. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf.

Надольська Ю.А.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики
викладання германських мов, Мелітопольський
державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Коноваленко Т.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики
викладання германських мов, Мелітопольський
державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Спіфанцева Л.А.,
асистент кафедри методики викладання германських
мов, Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «KINO»

З розвитком інформатизації в суспільстві в умовах сьогодення значна увага надається формуванню медіаосвітнього простору, особливістю якого є поширення інформації та вільний доступу до неї у зручний спосіб. Наразі для сучасної людини, яка постійно знаходиться під інформаційним тиском, надто важливо розвинути в собі навички усвідомленого ставлення до медіапростору, розуміти природу інформації та роль медіа у її поширенні, відрізнити фейки від правдивого повідомлення, критично аналізувати інформацію та інтерпретувати, її користуючись різними перевіреними джерелами. Все це може забезпечити інфомедійна освіта, покликана

виконувати ключову функцію – підготовку особистості до життя в інформаційному суспільстві.

Інфомедійна освіта є потужним інформаційним інструментом впливу на подальший розвиток суспільства. Нами вона розглядається як процес розвитку особистості крізь призму засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування, навігації в інформаційному просторі, розвитку творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Сформовані таким чином уміння, навички сприяють цілеспрямованому аналізу інформації, культурі її споживання, ефективній комунікації, що є основою інфомедійної грамотності як ключового елементу системи освіти здобувачів [1, с.185].

У період останніх десятиліть питання інфомедійної грамотності вивчалось багатьма як зарубіжними, так і вітчизняними сучасними науковцями, як-от: Д.Бакінгем, О.Волошнюк, Г.Дегтярьовим, І. Дзялошинським, В.Івановим, Т.Івановою, Т.Коноваленко, Г. Онкович, О.Семенов, О. Федоровою та ін. Аналізуючи публікації науковців та освітньої спільноти, зауважимо, що сучасне суспільство наразі потребує впровадження та освоєння сучасних технологій та новітніх методик, спроможних націлити людство на особистісний розвиток та формування компетентностей необхідних для свідомого споживання інформації, а також бути медійно грамотним у різних сферах діяльності.

Завдання викладача вищої освіти сформувати ключові компетентності інфомедійної грамотності, інтегруючи їх в освітні компоненти, у нашому випадку, в іноземну мову. Враховуючи комунікативну специфіку занять з іноземної мови, головними у формуванні інфомедійної компетентності є активні та інтерактивні методи. Завдання, що пропонуються для об'єднання медіаосвіти та навчання іноземної мови, полягають в тому, щоб навчити

здобувачів не тільки читати іншомовний медіаконтент, але й цілісно бачити його, сприймати, інтерпретувати, розуміти прихований зміст та критично його аналізувати, відрізняти факти й судження, фільтрувати інформацію тощо.

На нашу думку, найкраще розвивати ці навички можна за допомогою роботи з відеофільмом, завдання якого полягає не тільки у занурення в іншомовне середовище, а й у формуванні в здобувачів навичок логічного та критичного мислення, умінні аналізувати інформацію, висловлювати власні думки, погляди та їх обґрунтування.

Класичний спосіб розпочати роботу над фільмом – це проаналізувати плакат або постер до фільму, який допоможе удосконалити лексико-граматичний матеріал та націлити на іншомовне спілкування.

На другому етапі пропонуємо переглянути трейлер до фільму "Ballon", визначити тему, основний сюжет фільму та головних героїв (<https://www.youtube.com/watch?v=AddiisHk51E>).

Наступний етап – саме перегляд фільму та його змістовний аналіз за такими рівнями:

Verständnisebene (рівень розуміння)

- Wählen Sie Schlüsselmomente aus dem Trailer aus, die Ihr Interesse geweckt haben, und analysieren Sie die Verwendung von Bildern und Symbolen im Trailer. Welche Atmosphäre schaffen sie, und wie beeinflusst dies Ihre Stimmung? Verwenden Sie das Emotionsrad nach Robert Plutchik bei Ihrer Antwort.
- Bestimmen Sie die Hauptthemen, die im Trailer beleuchtet werden, und erklären Sie, warum sie wichtig sind, um den Film zu verstehen.
- Versuchen Sie, die mögliche Entwicklung der Handlung auf der Grundlage der im Trailer gezeigten Bilder und Szenen vorherzusagen.

Anwendungsebene (рівень застосування)

- Verfassen Sie eine kurze Zusammenfassung des Trailers, in dem Sie Ihre eigenen Worte und Eindrücke vom Anschauen verwenden.

- Identifizieren Sie mögliche Ursache-Wirkungs-Zusammenhänge zwischen den im Trailer gezeigten Ereignissen und bestimmen Sie ihren Einfluss auf die Handlungsentwicklung.

Analyseebene (рівень аналізу)

- Analysieren Sie die Auswahl der Bilder und die musikalische Begleitung im Trailer. Welche Bedeutung haben sie für die Schaffung einer emotionalen Atmosphäre?
- Betrachten Sie die Verwendung von Farben und Licht im Trailer. Wie tragen sie zur Schaffung einer bestimmten Stimmung oder Atmosphäre bei?

Bewertungsebene

- Vergleichen Sie den Trailer zum Film "Ballon" mit anderen Trailern zu Filmen mit ähnlichen Themen. Welche Unterschiede und Gemeinsamkeiten haben Sie bemerkt?
- Bewerten Sie die Effektivität des Trailers bei der Anziehung der Zuschauer und der Erzeugung von Spannung. Welche Methoden werden verwendet, um das Publikum zu engagieren?

Щодо аналізу історичного контексту, то для кращого розуміння варто дослідити історичні події, на яких базується фільм "Ballon", а також визначити, наскільки правдиво фільм відображає історичні події та атмосферу

ТОГО

часу

<https://berlinermueronline.de/geschichte/fluchtgruende.htm>; <https://www.spiegel.de/einestages/ballon-flucht-aus-der-ddr-mit-heissluft-in-diefreiheit-a-1229965.htm>; <https://www.ballonflucht.de>);

11. Vergleichen Sie die Ereignisse im Film mit den historischen Fakten über die Zeiten der Teilung Deutschlands in Besatzungszonen und finden Sie Unterschiede und Ähnlichkeiten zwischen der Darstellung dieser Ereignisse im Film und ihrer historischen Realität und analysieren Sie die Motivationen der Hauptcharaktere im Film: Warum haben sie beschlossen, aus Ostdeutschland zu fliehen?

12. Diskutieren Sie moralische Dilemmata und ethische Fragen, die bei den Charakteren während ihrer Flucht aus der DDR auftreten und betrachten Sie alternative Handlungsmöglichkeiten, die die Charaktere hätten wählen können, und deren mögliche Folgen.

Доцільним буде дослідити вплив політичних режимів на суспільство виконавши такі завдання:

13. Diskutieren Sie, wie die Aufteilung Deutschlands in Besatzungszonen das tägliche Leben seiner Bürger beeinflusst hat.

14. Ermitteln Sie, welche sozialen und wirtschaftlichen Probleme sich aus der Aufteilung des Landes zwischen den USA, der UdSSR, Großbritannien und Frankreich ergeben haben.

На заключному етапі здобувачам пропонуються завдання творчого характеру, метою яких є формування емоційного інтелекту, уміння висловлювати власну думку та обґрунтовувати її:

- Geben Sie eine Rezension des Films "Ballon". Wie hat er Ihre Emotionen, Gedanken und Überzeugungen beeinflusst? Teilen Sie Ihre Eindrücke mit anderen in einem Blog oder auf einem Forum und diskutieren Sie ihre Reaktionen: Entsprechen sie Ihren Erwartungen? Gibt es Schwachstellen oder Probleme?
- Betrachten Sie, wie der Film "Ballon" das Verhältnis zur Vergangenheit darstellt. Kann man sagen, dass er historisch korrekt ist oder bestimmte Aspekte romantisiert? Äußern Sie Ihre kritische Meinung zum Film "Ballon" in Form einer Filmkritik oder eines Essays.

Підсумовуючи наведене вище, відзначимо, що сформовані таким чином уміння й навички сприяють не тільки аналізові інформації, але й культурі її використання, що є основою інфомедійної грамотності, а також накопичування

нових лексичних одиниць, розмовних кліше, країнознавчої інформації, цікавий сюжет; дають можливість зробити заняття більш природним та цікавим; до того ж, відбувається розвиток комунікативної та міжкультурної

компетентності, розвиваються навички аудіювання, підвищується мотивація здобувачів до вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Коноваленко Т. В., Надольська Ю. А. Формування інфомедійної грамотності студентів на заняттях із фахових дисциплін. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. с. 187-194.

Філончук З.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін,

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

ЯК ПОЄДНАТИ МЕДІАОСВІТУ З УРОКАМИ ГЕОГРАФІЇ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Актуальність впровадження медіаосвіти обумовлена розвитком глобальної економіки, змінами у функціонуванні традиційних та нових медіа, постійним зростанням ролі соціальних медіа, заснованих на інтернет-технологіях. Проте, для нашої держави одним із найважливіших чинників впровадження медіаосвіти в сучасних умовах є протидія інформаційним впливам росії.

Географія має потужний потенціал для пошуку відповідей на сучасні загрози й виклики, а географічні знання та географічні перспективи відіграють все важливішу роль у суспільстві, де вивчення місця, геопростору та процесів у докiллі може допомогти зрозуміти та вирішити проблеми на локальному, регіональному й глобальному рівнях.

Серед шкільних навчальних дисциплін географія є базовим світоглядним навчальним предметом. Набуття учнями предметних географічних компетенцій дозволяє їм зорієнтуватися у складних глобалізаційних процесах, ефективно взаємодіяти із сучасним

інформаційним світом, усвідомлювати власну відповідальність за стан навколишнього середовища.

Географія той предмет, зміст якого постійно оновлюється, що потребує ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, а критичне сприйняття медіа має стати нормою для учня/учениці (Філончук, 2020).

Державний стандарт базової середньої освіти, що є основою для розробки модельних навчальних програм, містить значний медіаосвітній потенціал, який розкрито у відповідних додатках. Свідченням цього є, наприклад, згадування в документі понад 510 разів терміна «медіатекст», понад 200 разів терміна «джерело інформації» (Державний стандарт, 2020).

У Державному стандарті базової середньої освіти визначено уміння, які становлять основу формування компетентностей. Ці наскрізні уміння безпосередньо визначають і формування медіаграмотності, а саме: читати і розуміти прочитане, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, творити, конструктивно керувати емоціями, співпрацювати в команді.

Медіаосвіта в Новій українській школі включає інтегровану медіаосвіту (використання медіадидактики в межах існуючих предметів через реалізацію медіаосвітнього потенціалу модельних навчальних програм) та міжгалузеві інтегровані курси.

Державний стандарт природничої освітньої галузі написаний за компетентнісним принципом і містить обов'язкові результати навчання, представлені у вигляді загальних і конкретних результатів навчання, а також орієнтирів для їх оцінювання. Обов'язкові результати навчання об'єднані за групами умінь, друга з яких включає уміння опрацювання, систематизації та подання інформації природничого змісту, які фактично є складовою медіаграмотності (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з природничої освітньої галузі (цикл 7-9 класи): медіаосвітня складова

Загальні результати	7-9 класи	
	Конкретні результати	Орієнтири для оцінювання
Здійснює пошук інформації, оцінює та систематизує її.	здійснює пошук, оцінює і систематизує самостійно інформацію природничого змісту;	<i>аналізує і систематизує самостійно опрацьовану інформацію природничого змісту, здобуту з різних джерел; використовує самостійно сукупність даних для оцінювання природних об'єктів, явищ і процесів; зіставляє з допомогою вчителя чи інших осіб наукове і псевдонаукове пояснення тієї самої інформації природничого змісту; оцінює самостійно достовірність здобутої інформації та її необхідність / важливість для розв'язання життєвої / навчальної проблеми.</i>
Представляє інформацію в різних формах.	інтерпретує дані та презентує самостійно інформацію природничого змісту в різних формах.	<i>описує самостійно явища і процеси, використовуючи наукову термінологію; відбирає та інтегрує самостійно / з допомогою вчителя чи інших осіб інформацію природничого змісту, представлену в різних формах, зокрема у символній, пов'язуючи її з реальними об'єктами та явищами; презентує самостійно здобуту інформацію у формі текстової, відео-, аудіо-, графічної, табличної інформації або інфографіки; формулює самостійно словесні описи об'єктів, явищ і процесів на основі нетекстової інформації; розробляє самостійно / в групі відповідні продукти (проекти, буклети, колажі, постери, моделі тощо) на основі опрацьованої інформації природничого змісту; презентує створені продукти в обраний спосіб.</i>

Джерело (Державний стандарт, 2020)

Метою курсів географії у 6-9 класах є формування в учнів/учениць як предметної географічної компетентності, так і розвиток усіх ключових компетентностей. Відповідно до визначеної мети одним із завдань у формуванні предметної географічної компетентності є оволодіння умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні,

статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних.

Медіаосвітній потенціал модельних програм з географії закладений, відповідно обов'язковим результатом навчання, у пропонованому змісті навчального предмета. Медіаосвітній аспект подається й у видах діяльності.

У програмах виокремлюємо теми, в яких безпосередньо розглядаються джерела географічної інформації і робота з ними; і теми, в процесі вивчення яких, в учнів/учениць формуються уміння опрацювання, систематизації та подання інформації географічного змісту (приклади наведено у табл. 2).

Таблиця 2

Медіаосвітній потенціал модельних програм «Географія. 6 клас»

<i>Програма (Кобернік С.Г. та ін.)</i>	<i>Програма (Запотоцький С.П. та ін.)</i>
Розділ I. Тема 1. Що вивчає географія.	Вступ
Основні друковані та електронні джерела географічної інформації. Учень/учениця: розрізняє джерела географічної інформації за видами; здійснює самостійно / в групі пошук географічної інформації з різних джерел та визначає її корисність для себе; критично оцінює географічну інформацію, отриману з різних джерел. Навчальний проєкт. Складання опису географічного об'єкта (за вибором) на основі аналізу різноманітних джерел географічної інформації.	Сучасні друковані та електронні джерела географічної інформації. Учень/учениця: здійснює пошук географічної інформації з різних джерел; логічно структурує власне повідомлення; презентує результати своєї роботи у запропонований спосіб; знаходить, збирає і зберігає географічні дані різних типів; критично оцінює географічну інформацію, отриману з різних джерел. <i>Визначено такий вид навчальної діяльності як робота з інформацією при вивченні всіх тем.</i>
Розділ II. Тема 3. Географічна карта – унікальний спосіб пізнання планети	Розділ I. Тема 2. Зображення Землі на карті
Географічні карти як джерело інформації та метод дослідження. Учень/учениця: розуміє та сприймає карту як джерело інформації.	Учень/учениця: використовує карту як джерело інформації; співвідносить інформацію на карті, плані, глобусі та космознімку.
Розділ III. Тема 2. Атмосфера – повітряна ковдра Землі	Розділ II. Тема 2. Атмосфера
Учень/учениця: знаходить, збирає, аналізує і представляє географічну інформацію для ознайомлення з атмосферними процесами і явищами.	Учень/учениця: представляє самостійно або з допомогою вчителя інформацію про погоду і клімат в різних формах; використовує фізичну, кліматичну карту як джерело інформації.

Розроблено автором на основі (Запотоцький та ін., 2020), (Кобернік та ін., 2020).

Методика, обрана вчителем, має забезпечити перехід від навчання за допомогою медіа до вивчення і створення медіа. Найкоротший шлях до

медіаграмотності, як вважає Л. Найдьонова, це поставити дитину у позицію творця. У такому разі формується зовсім інший погляд на медіа (Дорош, 2012).

Вміння вести пошук актуальної географічної інформації, використовувати кілька джерел такої інформації, визначати їх достовірність, аналізувати опрацьовану географічну інформацію, створювати та презентувати медіапродукти – є орієнтиром для оцінювання учнів/учениць. Відповідні види навчальної діяльності запропоновані авторами модельних навчальних програм з географії. Одна з програм виділяє роботу з інформацією як окремий вид навчальної діяльності.

Системна робота з впровадження медіаосвіти у навчальному закладі, належне навчально-методичне забезпечення, використання різних джерел інформації на уроці, мотивація вчителя є тими чинниками, які визначатимуть набуття учнями медіакомпетенцій на уроках географії.

Список використаних джерел:

1. *Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
2. *Дорош М. Любов Найдьонова: «Щоб дитина грамотно споживала медіа, треба поставити її в позицію творця».* URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/7397/2012-04-23-lyubov-naydonova-shchob-dytyna-gramotno-spozhyvala-media-treba-postavyty-ii-v-pozytsiyu-tvortsya/> (дата звернення: 14.05.2024).
3. *Медіаграмотність на заняттях з географії.* Навчальне видання / Філончук Зоя. За редакцією Волошенюк О., Іванова В. Київ: АУП, ЦВП, 2020. 73 с.
4. *Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи) :* Навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ : АУП, Центр вільної преси, 2022. 63 с.
5. *Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти /* авт. Запотоцький С.П. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2>

021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-
poetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-
9%20kl.Zapototskyu.ta.in.06.05.22.pdf (дата звернення: 08.05.2024).

6. *Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти* / авт. Кобернік С.Г. та інш. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf> (дата звернення: 08.05.2024).

Іващенко Н.В.,

учитель хімії та біології

Миколаївський ЗЗСО І-ІІІ ст.

№3 Краматорського району

Донецької області

ХІМІЯ БЕЗ ФЕЙКІВ: ЯК ВЧИТИ КРИТИЧНО ОЦІНЮВАТИ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ХІМІЮ З МЕДІА

На сучасному етапі становлення українського суспільства хімічна освіта неможлива без розвитку навичок медіаграмотності в учнів. Нова українська школа готує дітей до подальшого життя у суспільстві. Саме у період навчання у здобувачів освіти закладаються важливі людські якості, життєві уміння та навички, формуються компетентності, в тому числі й навички роботи з медіапродуктами. Випускник закладу загальної середньої освіти має бути здатен сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати отриману інформацію, розуміти її контекст. Водночас учитель у своїй роботі має змогу розвивати у здобувачів світи вміння використовувати, аналізувати, оцінювати й передавати повідомлення (меседж) у різних формах. Саме через це розвиток медіаграмотності учнів є нагальною потребою в умовах сучасного світу.

У Державному стандарті базової та повної середньої освіти одним з найважливіших завдань освітньої галузі «Природознавство» визначено набуття учнями знань про значення хімії в різних галузях виробництва та життя людини [1]. В умовах реформування освіти саме предметам природничого циклу належить особлива роль, оскільки в процесі їх вивчення відбувається формування світогляду; учні набувають знання і практичні навички для орієнтації в надмірному потоці інформації, розвивають здатність до правильного сприйняття інформації та прийняття зважених рішень, аналізують та критично мислять.

В українській медіапедагогіці визначення медіаграмотності трактується як рівень знань про медіа, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати й критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції [3]. Загальновідомий факт, що основою медіаграмотності є критичне мислення – нестандартне, що ґрунтується на можливості бачити й оцінювати альтернативи, пріоритети, вивчати вірогідність і доцільність фактів, явищ, подій [2]. Для формування критичного мислення необхідний тривалий час, а також постійний розвиток отриманих навичок. Крім того, воно передбачає наявність в учня певних знань та світогляду, який дозволить мати чітку життєву позицію, об'єктивно оцінити процеси, що відбуваються навколо, відхилити необґрунтовані судження, аргументувати власні погляди тощо. В зазначеному контексті важливу роль відіграють природничі науки: хімія, біологія, екологія, географія, природознавство тощо. Вивчення цих предметів допомагає формувати у здобувачів освіти критичне мислення через знання основних законів природи, явищ, та об'єктів. Зокрема, «Хімія», як один з природничих предметів, що вивчається в шкільному курсі, надає таку можливість, оскільки, згідно з сучасними вимогами до його викладання, він має формувати в учнів уміння та навички, які і є невіддільною складовою медіаграмотності: розрізняти факти та інтерпретувати їх (явища, об'єкти);

аргументувати власну думку і робити висновки (практичні, лабораторні роботи, демонстраційні експерименти); аналізувати різноманітні види інформації (відео, реклама, газетні статті); підходити критично до всіх видів матеріалів.

Актуальність саме хімічної медіаграмотності доведена часом. З різноманітних медійних джерел ми дізнаємося про цікаві «хімічні» факти та явища навколо нас. Використання інформаційного простору не лише дає змогу відшукати інформацію. Воно також може спричинити розповсюдження й засвоєння у процесі навчання хибних уявлень і помилкових тверджень. Внаслідок надлишковості доступної інформації зменшується керованість навчання, його раціональність та з'являється «хемофобія», формування якої підтримують неосвічені «експерти». Але ж навіть п'ятикласнику відомо, що Всесвіт – це сукупність хімічних речовин, а хімія – це наука, яка вивчає їх будову, властивості й перетворення. Отже, через недостатню освіченість люди вбачають лише негативний зміст у всьому, чого не розуміють. З огляду на це, найбільш реалістичним підходом до використання інформаційної бази інтернету на уроці ми вважаємо введення здобутих з нього відомостей до змісту навчальних завдань.

В освітньому процесі набагато важливіше не навчити учнів, чому в мас-медіа можна вірити, а чому — ні, а створити таку ситуацію на уроці, щоб в учнів виникла жага висловити власну думку, поділитися нею з учасниками освітнього процесу, проаналізувати, дійти висновків.

Використовувати такі заходи доцільно на етапах уроку узагальнення знань або розгляду тем, опанування яких передбачає запам'ятовування фактичного матеріалу, як-от: «Поширеність (чогось) у природі», «Застосування (якихось) речовин» тощо. На уроках бажано частіше ставити питання «як?» і «чому?», щоб учні намагалися формувати власне ставлення до певної теми, до фундаментальних хімічних знань і усвідомлювати їх значення для явищ, із якими вони стикаються в житті. Наприклад, вивчаючи теми «Хімічні явища», «Властивості речовин» в 7-му класі, на етапі

викладення нового матеріалу, аналізуються медіаджерела – уривки з художніх фільмів «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона, «Гаррі Потерр й Кубок вогню» тощо. Учні легко орієнтуються й визначають основні ознаки хімічних реакцій, що полегшує сприйняття ними хімічної термінології.

Сучасних здобувачів освіти, які мешкають в інформаційному світі, необхідно вчити створювати та розповсюджувати власні медіаповідомлення. На уроках хімії завжди можна знайти час для розмови про відомих хіміків, про відкриття хімічних елементів або синтез речовин, про становлення наукових теорій. Всю необхідну інформацію учні можуть знайти самі й підготувати невелике повідомлення для однокласників. Але кількість інформації, доступної сучасному учневі, величезна. Вибрати потрібну за певною темою, проаналізувати та систематизувати її учневі далеко не просто. Вчитель, пропонуючи теми медіаповідомлень, може дати посилання в інтернеті, де здобувачі освіти можуть знайти або готову інформацію, або посилання на неї, але обов'язково мають бути визначити критерії для інформаційного повідомлення (науковість, наочність, доступність тощо).

Наприклад, під час вивчення тем в 9-ому, 11-ому класах «Хімія і здоров'я людини» можна запропонувати завдання, виконання яких спрямоване на вивчення досліджень українських вчених в галузі виробництва медичних засобів і препаратів. Учням необхідно здійснити самостійний пошук інформації та презентувати результати роботи. З медійних джерел здобувачі освіти дізнаються про те, що в Україні в 1993 році був розроблений препарат «Карбовіт» - ефективний ентеросорбент, на основі кісточкивого активованого вугілля. Доречно також після презентації цієї інформації запропонувати учням висловити судження щодо походження назви препарату та її відповідності терапевтичній дії «Карбовіту». Виконання таких завдань сприяє формуванню медіаграмотності здобувачів освіти, розвитку інформаційно-комунікативної компетентності.

Особливе місце у вивченні хімії посідає лінгвістичний аналіз хімічних термінів. Правильне вживання хімічної термінології – один із засобів формування медіаграмотності. Наприклад, вивчаючи тему «Суміші. Способи розділення сумішей» в 7-му класі, зазначаємо, що латинською мовою слово «distill» означає «краплина». Тоді набагато легше учням пояснити термін «дистиляція» як один із методів розділення сумішей. Крім того, розглядаючи історичний аспект, хімічна термінологія зазнала багато змін протягом століть. Учням пропонується порівняти тривіальні назви складних речовин з їх назвами за застарілою номенклатурою (наприклад, CO₂ – Карбон (IV) оксид та CO₂ – двоокис Вуглецю).

Хімія – експериментальна наука. Вивчення цього предмету в школі передбачає виконання лабораторних та практичних робіт, а також демонстраційних експериментів. Однією з обов'язкових умов проведення будь-якого експерименту є аналіз отриманих результатів, пояснення побачених ефектів. Формування тісного причинно-наслідкового зв'язку між практикою та теорією – один з аспектів медіаграмотності (практична перевірка будь-якої інформації). Брак обладнання чи реактивів — не привід не обговорювати експерименти. Вихід цьому є: сьогодні в інтернеті можна знайти відеороліки для будь-якого досліду, а його результати обговорити після демонстрації. Головне – не тільки подивитися на яскраві хімічні перетворення, а проаналізувати хід експерименту, навчитися спостерігати, а потім пояснювати та обґрунтовувати спостережене, зробити не формальний висновок із роботи.

Часто інформація, що трапляється поза стінами школи, містить наукові помилки або неточності. Один з ефективних способів формування медіаграмотності — навчити шукати помилки в повідомленнях масмедіа (газетних статтях, телевізійних передачах, рекламних роліках тощо). Матеріал можна взяти як з кінофільмів чи відеороликів, так і з певних тем, часто обговорюваних у різних масмедіа. Вони ілюструють як помилки, що трапляються внаслідок незадовільного знання хімії авторами, так і хибні уявлення з певних питань, що існують у суспільстві.

Також масмедіа можуть використовувати науково неточну інформацію для маніпулювання свідомістю людини, щоб просунути на ринок будь-який товар, або якусь послугу. Особливо часто це зустрічається в інформаційних повідомленнях на тему здоров'я людини у вигляді реклами. Використання телевізійних рекламних продуктів на уроках хімії дозволяє вирішувати освітні та медіаосвітні завдання: формує вміння критично оцінювати ступінь вірогідності отриманої інформації, сприяє засвоєнню змісту на рівні запам'ятовування та розуміння, допомагає створенню проблемної ситуації.

Формування медіаосвітніх компетенцій здобувачів освіти в процесі навчання хімії сприяє самоосвіті та особистісному розвитку учнів. Школярі вчаться опановувати медійні та інформаційні компетенції і не просто сприймати інформацію, що пропонує масмедіа, а й критично її осмислювати.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>)
2. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі. Тернопіль: Астон, 2017- 120 с.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник /Авт. колектив: В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк, Д.Ю.Дзюба та ін. / за науковою редакцією В.В. Різуна. – К., 2012. – 344 с.

Бариш К.О.,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗЗСО

Розвиток стрімких інновацій зумовлює інтеграцію штучного інтелекту в соціальний, економічний, освітній простір. Уже в 2006 році такі компанії як Facebook та Netflix, почали використовувати ШІ у рекламних алгоритмах, уже через п'ять років компанія Apple випустила Siri, яку можна вважати

першим популярним штучним помічником, ну і через ще п'ять років Hanson Robotics створили робота Софію, яка стала першим роботом, яка має реалістичний зовнішній вигляд та можливість спілкування. У 2020 році OpenAI розпочала бета-тестування GPT-3, моделі, яка зможе створювати код та інші мовні завдання, які нагадували тексти, створені людьми. З того самого часу штучний інтелект почав свій шлях у багатьох сферах існування людства, наприклад, методи розпізнання образів за допомогою штучного інтелекту використовуються у медицині, виробництві, діагностиці, для забезпечення національної безпеки; включаючи і освіту, штучний інтелект суттєво впливає на процеси навчання, викладання та виховання.

Аналіз досліджуваної теми має значну науково-джерельну базу, їй приділяється значна увага у сучасному інформаційному світі. Наприклад, І. Візнюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник досліджують основні аспекти використання ШІ в освіті. А от закордонні вчені, такі як Н. Бостром, Д. Ланье, Д. Маркоф, М. Форд досліджують теоретичну основу використання ШІ на європейському рівні. Штучний інтелект демонструється як мультимодальна лінгводидактична система – А. Банарцева та Л. Малигіна; загальні питання використання технологій ШІ в освітньому процесі досліджують такі науковці: В. Грицишин, Н. Габрусєва, А. Шевченко, Г. Андрощук.

Невелика кількість досліджень інтеграції штучного інтелекту в уроки іноземної мови, зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати ключові аспекти використання штучного інтелекту на уроках іноземної мови в ЗЗСО.

Сьогодні штучний інтелект трактується як: можливість системи автономно підбирати найбільш якісний варіант вирішення проблеми з набору наперед визначеного набору варіантів [2]. ШІ вважається потужним дивайсом, що може допомогти не лише в сфері кібербезпеки, медицини, політиці, а й в освіті. Включення дистанційної освіти в навчальний процес спочатку через COVID 19, а потім у зв'язку з повномаштабним вторгненням на територію

України значно прискорило впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес, а також залучення штучного інтелекту до підготовки та виконання освітніх завдань.

Дослідники штучного інтелекту виокремлюють два його типи – слабкий та сильний. Перший дає можливість лише вузького переліку завдань. Такими прикладами є мобільні додатки для голосового управління Google Assistant, Аліса та Siri, які дозволяють віддавати голосові команди і отримувати зрозумілу відповідь, ці додатки виконують певний перелік функцій. На противагу йому є сильний штучний інтелект, що здатний виконувати будь-яке людське завдання [3].

В освіті створено низку інструментів з штучним інтелектом, що можуть бути використані як для моніторингу знань і вмінь учнів, так і для зручної підготовки вчителя до уроків. Також досліджуваним є застосування голосового штучного інтелекту для діагностики читання учнів та інших видів робіт. Існує низка інструментів, які на основі тексту можуть створювати реалістичні зображення Stable Diffusion та Imagen [4, с. 52]. Саме з їх допомогою є можливість зробити візуальні матеріали для навчання, які стануть у нагоді учнів, краще зрозуміти складні завдання.

Важливою функцією ІІІ є проведення контролю знань, здійснення автоматизованої перевірки завдань та виявляти, виправляти помилки. Може усунути проблему списування. Системи, засновані на штучному інтелекті, вони дають змогу визначити чи самостійно виконанні завдання учнів [1, с. 17]. До таких систем належать ProctorEdu та Ulearn, з їх допомогою можна отримувати достовірну інформацію оцінювання знань учнів.

Використання штучного інтелекту дає можливість покращити процес викладання та вивчення іноземних мов. Такі інструменти, як Siri, Alexa, Cortana використовуються, як помічник для вчителя, та і для учнів. Бо з їх допомогою можна краще взаємодіяти з навчальним матеріалом та мати швидкий доступ до необхідної інформації. Ці голосові помічники можуть замінити усталені роздруковані матеріали та зробити навчання більш

зручним. Існують сервіси з перекладу, що дають можливість зрозуміти текст, навіть якщо людина не володіє мовою. Наприклад, Google з 2016 р. вбудував у свої перекладачі технологію «Нейронного машинного перекладу Google». Проте сервіси з перекладу можуть ускладнити роботу вчителя, оскільки зростає ймовірність того, що учні будуть більше покладатися на їх можливості ніж свої власні знання [1, с. 18]. Ще один цікавий інструмент, який зможе учень використати на уроках з іноземної мови є чат-бот. Програма, що заснована на технології машинного навчання, зможе імітувати справжню розмову з штучним інтелектом та використовуватися.

Але широкої популярності набуває використання штучного інтелекту розробленого лабораторією OpenAI, а саме ChatGPT. Це всім відомий інструмент, який зможе швидко надавати відповідь на будь-яке ваше запитання, писати твори, вірші, оповідання, прописати правила. ChatGPT стане незамінним інструментом у навчальному процесі та заощадить час тяжкої роботи вчителя, оскільки він зможе самостійно оцінювати роботи учнів та надавати детальний відгук. Також ChatGPT може бути корисним, як помічник для учнів під час вивчення іноземної мови. Оскільки з його допомогою можна розширити словниковий запас. Він зможе не лише створити списки слів необхідного складу, а й згенерувати тексти з новими словами, щоб учні могли засвоїти їх використання. Крім цього, чат може розробити вправи для тренування граматики, лексики та бути співбесідником з будь-якої теми. Незважаючи на всі плюси використання ChatGPT на уроках з іноземної мови та під час навчання в цілому, він має свої мінуси. По-перше, учні можуть занадто покладатися на GPT та використовувати його на постійній основі, для написання творів та виконання домашніх завдань. По-друге, знижується рівень володіння мовою та втрачається процес взаємодії, комунікації. GPT не лише сам створює тексти, а й може надавати інформацію доступну в мережі, але без посилання на джерело.

Отже, цифрова освіта вимагає все більш автоматизованих систем. Штучний інтелект є одним із них, він є невід'ємним елементом швидкого

навчального процесу. Використання ШІ дає можливість адаптуватись до сучасного навчального процесу, до його персоналізованості, а також передбачає незалежне оцінювання набутих знань. Водночас ШІ допомагає учням на уроках із іноземної мови розвинути навички читання, письма, аудіювання та говоріння, розширити словниковий запас. Але важливо запам'ятати, штучний інтелект не є головним заміником людської взаємодії та спілкування під час вивчення мови. Можна сказати, що використання штучного інтелекту на уроках з іноземної мови є: корисним, ефективним, його можна застосовувати разом із традиційними та сучасними методами навчання для досконалого вивчення мови, що стане предметом наступних наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Візнюк І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. № 59. С. 14-22. Режим доступу: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22>
2. Єфремов М. Ф., Єфремов, Ю. М. Штучний інтелект, історія та перспективи розвитку. *Вісник ЖДТУ. Серія «Технічні науки»*, 2016. (2(45)). С. 123-126. Режим доступу: [https://doi.org/10.26642/tn-2008-2\(45\)-123-126](https://doi.org/10.26642/tn-2008-2(45)-123-126).
3. Порохова О. Є. *Сутність і проблематика штучного інтелекту*. Одеса, 2019. 30 с.
4. Aktay S. The Usability of Images Generated by Artificial Intelligence (AI) in Education. *International technology and education journal*. 2022. Vol 6. № 2. P. 51-62.

Ячменик М.М.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА УРОКАХ У ЗЗСО:

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ

Поява Штучного інтелекту (далі — Ш І) назавжди змінює економічний, соціальний, політичний простір не тільки окремих країн, а світу в цілому, у тому числі, інновації впливають і на зміст та форми освіти. Зокрема, заклади загальної середньої освіти отримали новий інструмент для удосконалення ефективності освітнього процесу. З одного боку — учитель має персоналізованого помічника, який здатний швидко виконати технічні завдання, а з іншого — незнання методичних аспектів інтеграції Ш І, спершу в урок, а далі через участь учнів у позашкільних інтелектуальних конкурсах, подекуди призводить до порушення етичної відповідальності та принципів академічної доброчесності.

На сьогодні проблематика Ш І в освітньому процесі є предметом наукових досліджень окремих учених: А.Брутман, М.Друшляк, Т. Наумчук, І.Качур, Т.Лукашової та ін., однак методичні аспекти не були об'єктом окремого вивчення.

Розглянемо більш детально основні напрями інтеграції ШІ в освітній процес ЗЗСО, які на сьогодні найчастіше активно впроваджуються вчителями:

- розробка навчальних матеріалів (тексти, вправи, рекомендації та ін.);
- автоматизація оцінювання результатів навчання учнів (тести, завдання з вибором відповіді, вправи тощо);

- створення візуалізованих продуктів (зображення, аудіо, відео, презентації) та ін.

- виконання технічних завдань, виконання яких пришвидшується автоматизацією та ін.

Таким чином, педагогічні працівники на основі власної мотивації, деяких програм підвищення кваліфікації, які охоплюють формування цифрових навичок активно інтегрують технології ШІ в освітній процес, у тому числі в умовах дистанційного або змішаного навчання в Україні. Водночас, це створює і певні ризики. Наприклад:

- збір або обробка конфіденційної інформації, яка може бути пов'язана з персональними даними учнів;

- порушення етичних та правових норм, принципів академічної доброчесності на основі матеріалів створених за допомогою ШІ;

- відсутність відповідного програмного забезпечення у закладах освіти, яке б дозволило швидко, безпечно і ефективно впроваджувати технології ШІ;

- наявність фейкової, неправдивої, викривленої, неперевіреної інформації у матеріалах, створених ШІ.

Європарламентом (у Лондоні, 2023 року) був напрацьований план щодо регулювання штучного інтелекту, який буде уведений в дію не раніше 2025 року. Документ відкриває шлях для юридичного нагляду за технологіями, що використовуються в популярних генеративних сервісах штучного інтелекту, таких як ChatGPT та буде покладений в основу подальших кроків із дотримання етичних, правових, доброчесних норм та розробки методичних напрацювань.

Таким чином, ШІ має значний потенціал у розвитку інновацій для сучасної освіти і може стати потужним інструментом для покращення освітнього процесу, проте його впровадження вимагає ретельно розробленої нормативно-правової бази, етичних стандартів, методичних напрацювань, що і стане предметом окремих наукових розвідок.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С. Макаренка

00002, м. Суми, вул. Роменська, 87

МАТЕРІАЛИ

I ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-

ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ВИКЛИКИ І СТРАТЕГІЇ

РОЗВИТКУ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ»

За заг. ред. М.М. Ячменик